

ВСТУП

Актуальність теми (обґрунтування вибору теми дослідження).

Правове регулювання й контроль за обігом валюти в країні займає провідне місце в політиці будь-якої держави. Від здійснення правильного регулювання обігу валюти залежить сталість та міцність національної грошової одиниці.

Регулювання валютного обігу є досить динамічним явищем, як національної економічної системи, так і світової. Валютна політика повинна сприяти розвитку зовнішньоекономічних відносин між країнами.

За роки незалежності валютне законодавство України проходило кілька етапів лібералізації. Проте основні правила не змінювалися досить тривалий час. Дослідження теми правового регулювання валютного обігу обумовлене тим, що в сучасній юридичній літературі не зменшується інтерес до інституту валютного регулювання й контролю, його правової будови, а також практики застосування нормативно-правового регулювання обігу валюти в Україні.

На сучасному етапі для України ефективне функціонування валютного обігу набуває важливого та актуального значення, адже від нього залежить не тільки розвиток ринкових відносин, розширення зовнішньоекономічних відносин, а й загальний розвиток економіки, рівень інфляції, стан платіжного балансу, обсяг заборгованості, конкурентоспроможність та багато іншого.

Аналіз публікацій за тематикою дослідження. Дослідженню та висвітленню актуальних питань в сфері нормативно-правового регулювання обігу валюти присвячено праці таких вітчизняних вчених та науковців, як Т.П.Вахненко, О.В.Дзюблюка, Ф.О.Журавка, В.В.Коваленко, І.Г.Лук&арос;яненко, С.О.Маслової, В.І.Міщенко, В.Жупанина, Р.С.Лисенко, С.В.Мочерного, Я.С.Ларіної, С.В.Фомішина, К.З.Возьного, О.Береславської та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами (кафедральними темами). Дипломна робота магістра виконана відповідно до цільової комплексної програми «Проблеми національного та міжнародного права» кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби (номер державної реєстрації 0117U007207) та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в дослідженні правового регулювання обігу валюти в Україні, стану національного валютного ринку, особливостей нормативно-правового регулювання обігу валюти в Україні та в іноземних державах.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання і розв'язання наступних **завдань**:

- дослідити генезис та еволюцію доктрини регулювання обігу валюти в Україні;
- розкрити зміст валютного ринку України;
- визначити поняття, значення та функції валюти в Україні;
- дати характеристику системі та формам валютного обігу в Україні;
- розкрити особливості валютних операцій відповідно до законодавства України;
- окреслити проблемні питання регулювання обігу валюти в Україні;
- дати характеристику практиці регулювання обігу валюти за законодавством іноземних держав.

Об'єктом дослідження є валютний обіг, як економічний елемент системи України.

Предметом дослідження є процес обігу валюти на валютному ринку України та основні елементи його регулювання.

Методологічна база дослідження. При написанні магістерської роботи використовувались методи емпіричного дослідження:

спостереження, за допомогою якого здійснювалося цілеспрямоване вивчення валютного обігу, його структурних елементів (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3., 3.1.);

порівняння, який дав змогу дослідити відмінності та подібності при зіставленні законодавчих актів, способами регулювання різними країнами обігу валюти, зіставленні визначень науковців (підрозділи 3.1., 3.2.);

методи теоретичного дослідження:

ідеалізація, даний метод використовувався при запропонуванні нових способів регулювання обігу валюти, вдосконаленні існуючих методів регулювання (підрозділ 3.1.);

історичний метод, за допомогою якого досліджувалися генеза розвитку обігу валюти, етапи подальшого прогресу нормативно-правового регулювання даної системи (підрозділ 1.1.);

системний підхід, який дав змогу здійснити комплексне дослідження валютного регулювання (підрозділи 2.2., 2.3.);

універсальні методи:

аналіз, який дав проаналізувати окремі складові валютного процесу (підрозділи 1.2., 2.1., 2.2., 2.3.);

дедукція, який допоміг зробити висновки щодо елементів валютного обігу (підрозділи 3.1., 3.2.).

Теоретично-методологічну основу написання магістерської роботи склали Конституція України, нормативно-правові акти, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених з обігу валюти, матеріали періодичних видань, ресурси Інтернету та інші джерела інформації.

Наукова новизна отриманих результатів: полягає в дослідженні проблем правового регулювання обігу валюти за новим чинним законодавством. У результаті проведеного аналізу подальшого розвитку дістали низка наукових положень:

- обґрунтовано необхідність законодавчого врегулювання завдань та функцій валютного регулювання;
- запропоновано доповнити Закон України «Про валюту та валютні операції», а саме Статтею 2. Основні завдання валютного регулювання;
- запропоновано доповнити Закон України «Про валюту та валютні операції» Статтею 3. Функції валютного регулювання.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес і можуть бути використані у:

- *правотворчій діяльності* – під час підготовки пропозицій щодо змін у Закон України «Про валюту та валютні операції»;
- *науково-дослідній роботі* – для подальшого розроблення та наукових досліджень процесу розвитку регулювання валютного обігу в Україні;
- *навчальному процесі* – у викладанні в закладах вищої освіти навчальної дисципліни «Економіка» та як матеріал для підготовки навчальних посібників та підручників із зазначеної дисципліни;
- *правозастосовній сфері* – у проведенні науково-методичних семінарів із представниками органів. Що забезпечують діяльність обігу валюти.

Апробація матеріалів дипломної роботи магістра. Штефан М.Ю. Правове регулювання обігу валюти в Україні. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні: зб. матеріалів V регіон. наук.-практ. конф. (м. Чернігів 8 жовт. 2019 р.).* Чернігів, 2019. С. 408.

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Дипломна магістерська робота «Правове регулювання обігу валюти в Україні» складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Робота містить 86 сторінку комп'ютерного тексту, з них 72 основного тексту, 3 додатки, 84 джерел.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВА ПРИРОДА ВАЛЮТНОГО ОБІГУ ТА ВАЛЮТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

1.1. Генезис та еволюція доктрини регулювання обігу валюти в Україні

Регулювання обігу валюти в Україні є одним із найважливіших елементів здійснення ефективного фінансово-правового регулювання валютної політики, запорукою стабільного економічного розвитку держави. Питання валютної політики залишається й наразі одним із найскладніших питань для економічної політики країни загалом.

Практика українського законодавства однозначно змушує звернути увагу на характеристику самої валютної політики, котра здійснюється в державі, постає необхідність обґрунтувати систему нормативних правил, які регулюють відношення, що виникають у процесі використання національної грошової одиниці в операціях з валютними цінностями та із закордонними інвестиціями.

Загалом валютна політика повинна формуватися з урахуванням принципів, які прийняті на міжнародному рівні, що в свою чергу забезпечують ефективний розвиток даної політики, аби мати можливість забезпечити єдність стратегічного підходу з метою досягнення цілей комплексної економічної політики у сфері специфічних валютних відносин.

Як зазначає Н.Е.Бодрова «Саме наявність та використання такої аналітичної основи цієї (валютної – прим. мої) політики - у вигляді професійно підготовлених та політично узгоджених законів, концепцій, стратегій та програм дій у різних

галузях економіки та політики - забезпечують визначеність, послідовність та дієвість державної валютної політики.

Своєчасне регулювання обігу валюти забезпечує здійснення міжнародних розрахунків, страхування від валютних ризиків, диверсифікацію валютних резервів, валютні інтервенції та отримання прибутків, його учасниками, у вигляді різниці курсів валют» [1, с. 102].

У зв'язку із постійною зміною нормативно-правових актів регулювання постає необхідність дослідження генезису розвитку доктрини валютної політики в Україні.

На думку О.В.Дзюблюк: «Валютні відносини завдають значного впливу на динаміку розвитку економіки кожної країни. Оскільки економіка України характеризується високою відкритістю і є досить чутливою до змін, що відбуваються у міжнародному середовищі, то з метою уникнення чи мінімізації негативних наслідків можливих фінансових криз чи інших несприятливих факторів зовнішнього впливу в країні застосовується ряд регулятивних заходів, направлених на визначення умов організації та реалізації валютних відносин, функціонування внутрішнього валютного ринку та його суб'єктів.

Крім процесів, що відбуваються на міжнародних ринках, особливості валютного регулювання визначаються станом, умовами та напрямком внутрішньо-економічного розвитку держави. Оскільки валютне регулювання є складовою як монетарної, так і економічної політики країни загалом, то воно розробляється та реалізується відповідно до загальнодержавних цілей»[2, с. 80].

Еволюція доктрини регулювання обігу валюти бере свій початок після здобуття Україною незалежності та початку структурної перебудови економіки, переходу до ринкових механізмів економічного регулювання. Для того, щоб здійснювати контрольоване та своєчасне регулювання обігу валюти необхідно

було створити відповідне валютне законодавство, яке б регулювало грошово-кредитну систему. Так основоположним законодавчим актом щодо регулювання валютної політики став Закон України «Про банки і банківську діяльність» [3], прийнятий 20 березня 1991 року, він визначав правову основу діяльності банків, порядок створення, основні принципи їх діяльності.

Згідно даного Закону «Україна самостійно організовує банківську систему. Банківська система є дворівневою і складається з Національного банку України та комерційних банків, у тому числі Зовнішньоекономічного банку України, Ощадного банку України, республіканських та інших комерційних банків різних видів і форм власності» [3, ст. 1].

Банки - це установи, функцією яких є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних ресурсів, касове та розрахункове обслуговування народного господарства, виконання валютних та інших банківських операцій, передбачених цим Законом [3, ст. 2].

Банки є юридичними особами. Вони є економічно самостійними і повністю незалежними від виконавчих та розпорядчих органів державної влади в рішеннях, пов'язаних з їх оперативною діяльністю, а також щодо вимог і вказівок, які не відповідають чинному законодавству [3, ст. 2].

Спеціальним підзаконним актом починаючи з 1993 року, який здійснював вплив на процес розвитку обігу валюти в Україні, був Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (далі Декрет) [4].

Статтею 11 Декрету було визначено функції НБУ та Кабінету Міністрів України у сфері регулювання обігу валюти. Дослідження змісту даної статті дало підстави стверджувати, що основним органом валютного регулювання в Україні був визначений НБУ.

Більшість функцій НБУ, що визначалися даною статтею, спрямовувалися на реалізацію принципів валютного регулювання, які закріплювалися в статтях 2–10 Декрету [4].

Отже, Національний банк у сфері валютного регулювання, на підставі норм Декрету, мав наступні повноваження:

- здійснював валютну політику, виходячи із загальної економічної політики України;
 - складав платіжний баланс України;
 - видавав нормативні акти щодо здійснення операцій на валютному ринку України.
- Відповідно до Декрету повноваження Кабінету Міністрів України у сфері валютного регулювання переважно стосувалися:
- визначення ліміту зовнішнього державного боргу України; участі у складанні платіжного балансу України;
 - забезпечення виконання бюджетної та податкової політики в аспекті, що стосувалися руху валютних цінностей [4, ст. 11].

На початку 2007 року у Верховній Раді України був зареєстрований проект Закону України «Про валютне регулювання та валютний контроль в Україні» (далі Проект Закону) [5]. До основних напрямків реформування системи валютного регулювання, що передбачались Проектом Закону, законодавці відносили такі заходи:

- законодавче закріплення можливості введення обов'язкового продажу резидентами іноземної валюти на валютному ринку України для підтримки стабільності національної валюти;
- надання дозволу фізичним особам – резидентам України відкривати банківські рахунки за межами України;
- надання дозволу фізичним особам як резидентам, так і нерезидентам без обмежень вивозити національну валюту за межі України;
- визначення порядку здійснення резидентами та нерезидентами резервування коштів;
- встановлення порядку здійснення розрахунків за експортними та імпорнтними операціями; уточнення порядку застосування санкцій за порушення валютного законодавства [5].

О.В.Дзюблюк зазначив: з одного боку, деякі із розглянутих вище положень повинні сприяти лібералізації валютного регулювання в Україні, а з іншого – окремі напрямки реформування повинні збільшувати рівень державного впливу на валютні відносини. До останніх, перш за все, можна віднести введення обов'язкового продажу резидентами іноземної валюти [2, с. 188].

У пояснювальній записці автори законопроекту зазначали, що він спрямований на досягнення специфічних цілей валютної політики:

- лібералізацію валютних відносин у країні;
- забезпечення збалансованості платіжного балансу та стабільних джерел надходження іноземної валюти на національний ринок;
- забезпечення високого рівня конвертованості національної валюти;
- захист іноземних та національних інвестицій у країні;
- забезпечення стабільності курсу національної валюти.

Вони також вважали, що прийняття Проекту Закону «Про валютне регулювання та валютний контроль в Україні», по-перше, дасть змогу

удосконалити законодавчу базу та привести її у відповідність з міжнародними вимогами про вільне переміщення капіталу; а по-друге, дозволить створити сприятливі умови для інвестування капіталу в українську економіку, розвитку міжнародних зв'язків, зняття напруженості у відносинах з іноземними партнерами, а також сприятиме діловій активності іноземних громадян в Україні. На думку авторів, даний закон міг би сприяти вдосконаленню законодавчого забезпечення реалізації єдиної державної валютної політики та стабільності валютного ринку України [6].

Після його обговорення та доопрацювання, яке тривало понад два місяці, проект закону у квітні 2007 року було прийнято у першому читанні. Однак остаточно даний документ так і не був прийнятий.

На нашу думку, не повній реалізації даного проекту посприяло те, що він не мав плану економічного розвитку для країни.

У жовтні 2011 року у Росії (м. Санкт-Петербург) була прийнята Угода про основні принципи політики у сфері валютного регулювання та валютного контролю у державах-учасниках міжнародної організації СНД [7].

Сторонами даної Угоди виступали Уряди і центральні (національні) банки держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав. При обґрунтуванні доцільності підписання Угоди наводилися наступні тези:

- ефективна співпраця у валютній сфері є необхідною складовою економічної інтеграції;
- створення умов для вільного руху капіталу сформує передумови для ефективного розподілу економічних ресурсів у межах СНД;
- гармонізація та уніфікації законодавства держав-учасниць СНД у валютній сфері, з врахуванням міжнародної практики, сприятиме реалізації

узгодженої та ефективної політики у сфері валютного регулювання і валютного контролю.

У відповідності до статті 4 даної Угоди, основним принципом політики у сфері валютного регулювання і валютного контролю визначався принцип поступового послаблення та відміни валютних обмежень відносно валютних операцій, за якими застосовуються заходи лібералізації. Перелік даних операцій визначено статтями 11 та 12 Угоди [7].

Таким чином, проаналізована вище Угода переважно спрямовувалася на лібералізацію валютного регулювання держав-учасниць СНД з метою інтенсифікації економічних зв'язків між ними [7].

Більшість змін у системі валютного регулювання у 2007 році стосувались удосконалення процесу отримання кредитів резидентами від нерезидентів. Вносячи дані зміни, Національний банк намагався вирішити декілька взаємопов'язаних завдань: розширити попит на національну валюту; створити економічні умови для формування довгострокових валютних ресурсів з метою реалізації стратегічних проектів; підвищити контроль за короткостроковими (спекулятивними) валютними потоками.

Д.В.Казарінов визначив: «НБУ здійснював заходи щодо підвищення прозорості та ефективності функціонування валютного ринку України. Тим самим спрощувався порядок здійснення міжнародних валютних переказів між фізичними особами, що забезпечило підтримку процесів економічної інтеграції у площині міжнародної трудової міграції» [8, с. 124].

Нормативне регулювання обігу валюти в Україні протягом 25 років здійснювалося на підставі норм Законів України «Про банки і банківську діяльність» 1991 та 2000 років, Закону України «Про Національний банк України» 1999 року та Декрету Кабінету Міністрів України 1993 року, якими було закріплено ключові засади обігу валюти в Україні.

7 лютого 2019 року набрав чинності Закон України «Про валюту і валютні операції» (надалі – Закон), який сформував нову систему регулювання обігу валюти в Україні. Згідно з прикінцевими та перехідними положеннями, метою Закону є забезпечення єдиної державної політики у сфері валютних операцій та вільного здійснення валютних операцій на території України [9].

Нову систему обігу валюти складають норми низки постанов Правління НБУ (див. додаток А), які замінили попередню базу сформовану з 56 нормативно-правових актів у сфері регулювання обігу валюти.

Правління НБУ затвердило ще два технічних документи з метою реалізації вимог нового регулювання обігу валюти в Україні. Це, зокрема, Постанова Правління НБУ № 10 від 02.02.2019 р. «Про затвердження Правил функціонування Системи підтвердження угод на валютному ринку України» [10] та Постанова №16 від 04.01.2019 р. «Про документ для обліку та реєстрації валютно-обмінних операцій» [11].

Наразі Україна перебуває на шляху нового політичного та економічного курсу, відбувається аналіз проблем стану національної економіки, вітчизняні фахівці та науковці розробляють стратегію переходу до якісно нової моделі розвитку України з урахування міжнародних норм, завдяки чому національне законодавства зазнає докорінних змін у регулюванні.

Отже, еволюція доктрини регулювання обігу валюти в Україні пройшла декілька етапів реформування, від узагальненого регулювання обігу валюти до конкретно-впорядкованого регулювання валютних операцій. Економіка поступово стає на етап піднесення, проводяться реформи у різних секторах, тому залишається сподіватись на позитивні зміни, які принесуть ці реформи, у тому числі і для валютного ринку, незважаючи на постійні зміни в законодавчому регулюванні валютної політики.

Перебування України в стані економічної, політичної кризи, нестабільність, не зацікавленість іноземних інвесторів спонукало до внесення змін до нормативно-правового регулювання обігу валюти в державі.

Україна є учасником євроінтеграційних процесів, тому формування ефективного валютного регулювання та стабілізація валютного курсу є пріоритетними напрямками. Актуальною проблемою залишається вибір оптимального валютного курсу для країни, який би зміг забезпечити ефективне функціонування національної валютної системи.

Під поняттям «регулювання обігу валюти» слід розуміти діяльність держави в особі уповноважених нею органів по застосуванню адміністративних і економічних методів впливу на учасників валютних правовідносин щодо здійснення валютної політики в державі.

1.2. Валютний ринок України

Прогресуюча інтеграція України у світове співтовариство вимагає оптимізації та вдосконалення функціонування внутрішнього валютного ринку. Валютний ринок України, як і валютні ринки більшості країн світу, значною мірою відображає стан економіки країни.

Важливо зазначити, що відбуваються зміни в економічній діяльності країни, не винятком став й економічний ринок держави.

Відповідно до чинного законодавства на валютному ринку України здійснюються операції з купівлі-продажу безготівкової та готівкової іноземної валюти, а також банківських металів. Учасниками валютного ринку України є банки та небанківські установи, клієнти банків, а також НБУ. Національний банк

України виступає регулятором здійснення операції на валютному ринку з метою згладжування надмірних коливань та накопичення міжнародних резервів. НБУ розраховує офіційний курс гривні до іноземних валют та курс банківських металів.

Розділом I Постанови Національного банку України «Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України» закріплено наступне визначення валютного ринку України: це сукупність відносин у сфері торгівлі валютними цінностями в Україні між суб'єктами валютного ринку України, між суб'єктами ринку та їх клієнтами, між суб'єктами ринку і Національним банком України, а також між Національним банком і його клієнтами» [15].

На подальший ефективний розвиток та забезпечення привабливості інвестиційних вкладів повною мірою впливає політика регулювання валютного курсу. Одним із шляхів має стати втілення норм нового Закону України «Про валюту і валютні операції», котрий всебічно регулює валютну політику і сприятиме в подальшому ефективному розвитку економіки нашої країни.

Поняття валютного ринку є надзвичайно складним, що підтверджується неоднозначністю існуючих дефініцій.

Фундатор науки фінансового права України, академік Л.К. Воронова визначає валютний ринок як сферу економічних відносин між країнами, яка пов'язана з операціями купівлі-продажу й обміну іноземних валют, а також із застосуванням платіжних документів в іноземних валютах (чеки, векселі, акредитиви та ін.). Валютні ринки, що створюються через кореспондентські зв'язки між банками різних країн, є механізмом, за допомогою якого здійснюються міжнародні грошові розрахунки, пов'язані із зовнішньою торгівлею, інвестиціями, кредитами [16, с. 272].

Л.О. Гаряга дає визначення поняттю валютний курс: «Валютний курс - вагомий інструмент державної політики. Регулювання валютного курсу має сприяти нарощуванню виробництва та зростанню чистого експорту, що є визначальним чинником економічного розвитку України. Його коротка (за світовими мірками) історія представлена кількома періодами, коли застосовувалися різні підходи до його регулювання. Формування валютного ринку безпосередньо пов'язане з процесами розбудови української держави та реформуванням її економіки» [12, с. 43].

В. Колосова зазначає: «Невід'ємною ланкою міжнародної валютної системи є валютний ринок. Він відіграє важливу роль в забезпеченні фінансової стабільності держав і, опосередковано, сталого розвитку суспільства. Валютний курс, будучи об'єктом макроекономічного регулювання та індикатором стану економіки, виконує ряд важливих економічних функцій, пов'язаних із інтернаціоналізацією грошових відносин, зіставленням цінових структур і результатів виробництва тощо. Нестійкість валютної системи є джерелом виникнення валютно-економічних криз. Світова фінансова криза обумовила посилення втручання держави у регулювання валютних ринків країн світу, оскільки в умовах глобалізації збільшився вплив потужних валютно-фінансових інститутів на економіку країн, зокрема, шляхом спекуляції на валютних ринках і ринках капіталу» [13, с. 239].

О. Булкот визначає валютний ринок на основі поєднання виділених класифікаційних ознак (функціональної, інституційної, організаційної, територіальної) як специфічної системи економічних відносин, пов'язаної з переходом прав власності на валюту та валютні цінності від продавця до покупця, з метою отримання ними очікуваної економічної вигоди внаслідок узгодження попиту і пропозиції в спеціально організованих центрах, за допомогою сучасних інформаційних та телекомунікаційних систем [14, с. 9].

В. Делас при визначенні валютного ринку виділяє інституційні характеристики, зазначені у національному законодавстві, та функціональні, що передбачають використання валютних цінностей при здійсненні депозитно-кредитних, інвестиційних та інших видів банківських операцій [17, с. 13].

О. Пруський визначає сутність валютного ринку як основу організації валютних відносин і поділяє функції валютного ринку на основні та другорядні, виділяючи: конверсійний ринок (валюто-обмінних операцій); ринок валютних капіталів (переміщення валютних капіталів на кредитній основі) [18, с. 11].

Отже, для кожного науковця, не зважаючи на своє трактування поняття «валютний ринок», спільним залишається важливість його ефективного регулювання.

Якщо говорити про функції валютного ринку, то сюди слід віднести:

- регулювання економіки – на мою думку, одна з основоположних функцій для держави, котра забезпечує діяльність всієї економічної політики;
- визначення валютних курсів – забезпечує насамперед напрям діяльності валютного ринку;
- виконання міжнародних розрахунків – важлива функція для залучення іноземних інвесторів, котра забезпечує іноземцям сприятливі умови для залучення коштів, наслідком чого є піднесення рівня економіки країни;
- забезпечення ефективного функціонування всіх видів ринків – вона забезпечує взаємодію громадян і держави, налагоджує світові фінансові центри.

Суб'єктами валютного ринку є учасники валютних операцій, покупці – продавці валютних цінностей, а також суб'єкти, які здійснюють його регулювання:

- на наднаціональному рівні – Міжнародний валютний фонд, транснаціональні корпорації;

- на регіональному – Європейський центральний банк;
- на національному – органи державної і грошово-кредитної політики, фінансові посередники, валютні біржі та брокерські фірми, суб'єкти господарювання, домогосподарства.

Об'єктом купівлі-продажу на валютному ринку є валютні цінності.

Загалом валютний ринок має певну систему. Він складається із великої кількості національних ринків, які надалі утворюють світовий валютний ринок.

Згідно цього можна здійснити класифікацію за рівнями їх поділу.

1 рівень забезпечує обіг валюти щодо роздрібною торгівлі, як приклад, коли банк виступає з однієї сторони, з іншої сторони діє клієнт.

2 рівень забезпечить міжбанківську торгівлю, коли взаємодіють між собою два банки.

3 рівень - міжнародний валютний ринок, в ньому вбачаються угоди між двома і більше міжнародними банками.

Важливим показником для валютного ринку є забезпечення його валютною політикою.

Валютна політика в Україні здійснюється у формі валютного регулювання. Поняття «валютне регулювання» охоплює державне валютне регулювання та систему ринкових регуляторів як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Відповідно до Закону України «Про валюту та валютні операції» під валютним регулюванням розуміється діяльність Національного банку України та в установлених цим Законом випадках Кабінету Міністрів України, спрямована на регламентацію здійснення валютних операцій суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами [9, п. 2, ст. 1].

З точки зору системного підходу існують різні погляди вчених на сутність валютного регулювання.

Б. Сас визначає валютне регулювання як систему законодавчих, адміністративних, економічних та організаційних заходів, котрі визначають порядок здійснення операцій із валютними цінностями державними органами влади на території країни, спрямованої на забезпечення економічного зростання [19, с. 7]. Таким чином, він обмежує об'єкт валютного регулювання лише валютними операціями.

О. Резнікова уточнює поняття «валютне регулювання» шляхом виокремлення державних і ринкових регуляторів курсу валюти та руху валютних цінностей, як на національному, так і на міжнародному рівнях [20, с. 9].

Ф. О. Журавка зазначає, що валютна політика є комплексом економічних, організаційних, правових, адміністративних та інших заходів, методів, форм, інструментів і механізмів, які використовуються державою у сфері валютно-фінансових і кредитних відносин відповідно до поточних та стратегічних цілей її загальної економічної політики з метою забезпечення стабільності обмінного курсу національної валюти та збалансованості платіжного балансу країни [21, с. 8].

В.М. Шелудько визначає основні функції валютного ринку, до яких відносить:

- забезпечення умов та механізмів реалізації валютної політики держави,
- створення учасниками валютних відносин передумов для своєчасного здійснення міжнародних платежів за поточними і капітальними розрахунками та сприяння розвитку зовнішньої торгівлі,
- визначення і формування попиту та пропозиції на іноземні валюти,

- регулювання валютного курсу, диверсифікація валютних резервів [22, с. 461].

Розвиток валютного ринку в Україні можна поділити на три етапи:

1 етап: період пошуку розбудови правового регулювання економіки незалежної держави, коли було визначено основні пріоритети та завдання НБУ, припадає на 1991 рік - жовтень 1994 року;

2 етап: розпочався з жовтня 1994 року по серпень 1996 року, коли уряд проголосив програму макроекономічної стабілізації;

3 етап: з вересня 1996 року, коли було введено гривню як повноцінну національну валюту України.

Ю. Сенейко виділяє класифікацію валютних ринків за кількома критеріями: територіальне розміщення, характер операцій та інші (див. додаток Б) [23, с. 36].

Загалом, як зазначає К.Ф. Черкашина: «Стан валютного ринку України можуть характеризувати такі показники:

- офіційний курс гривні щодо інших валют;
- середньозважений курс гривні за операціями з готівковою іноземною валютою;
- обсяг операцій на міжбанківському валютному ринку України;
- обсяг валютних інтервенцій, здійснюваних НБУ» [24, с. 186].

За повідомленням НБУ: «Зважаючи на дестабілізацію валютного ринку України, спричинену сукупністю політичних і соціально-економічних чинників, упровадження НБУ характеризувалися проведенням валютної лібералізації шляхом пом'якшення тимчасових антикризових обмежень, необхідність у яких була вичерпана [25].

Основні положення нормативних актів Нацбанку щодо забезпечення стабільності на валютному ринку зазначають:

- пом'якшено валютні обмеження для операцій, пов'язаних із зовнішньоторговельною діяльністю;

- Національний банк запровадив спрощений порядок купівлі іноземної валюти для повернення за кордон іноземному інвестору процентів, нарахованих на залишок коштів на інвестиційному рахунку;

- зняте обмеження на проведення операцій з обміну безготівкової іноземної валюти для фізичних осіб, які не є підприємцями;

- спрощено порядок купівлі та перерахування іноземної валюти за операціями іноземних інвесторів;

- уможливлено кредитування у гривні під заставу іноземної валюти на рахунках клієнтів;

- лімітування щодо видачі готівкових коштів в іноземній валюті з поточних (у т. ч. карткових) та депозитних рахунків клієнтів через каси та банкомати на добу;

- обмеження максимальної суми продажу готівкової іноземної валюти; – обмеження на суму переказів фізичними особами іноземної валюти за межі України з диференціацією залежно від наявності підтверджуючих документів;

- обов'язковий продаж надходжень в іноземній валюті;

- обмеження строку розрахунків за операціями з експорту та імпорту; – заборона дострокового погашення кредитів, позик (зокрема, фінансової допомоги) в іноземній валюті за договорами з нерезидентами;

– виключно у гривні видача готівкових коштів у межах України за електронними платіжними засобами, що емітовані як резидентами, так і нерезидентами, та ін.» [25].

Отже, валютний ринок та його регулювання займає провідне місце в економічній політиці держави. Організацію валютного ринку України та валютної політики, згідно з чинним законодавством покладено на Національний банк України.

Валютний ринок – це система відносин з приводу організації та купівлі-продажу національних й іноземних валют для забезпечення міжнародних платежів, основними суб'єктами яких є фізичні та юридичні особи, а об'єктом не лише національна грошова одиниця, а й валютні цінності.

Валютний ринок України організовується та регулюється НБУ. Він здійснює валютні інтервенції для стабілізації курсу національної грошової одиниці, регулює механізм курсоутворення, платіжний баланс, здійснює управління золотовалютними резервами, тощо. Важлива роль у процесі регулювання валютного ринку в Україні належить механізму розроблення урядом та ефективної реалізації НБУ повноцінної валютної політики, що охоплює всі необхідні інструменти впливу на валютні відносини і є одним із найважливіших елементів у загальній системі заходів щодо підтримання макроекономічної і фінансової стабільності та стимулювання економічного зростання.

З наведеного вище можна сказати, що сутність валютного ринку полягає в двох складових:

Валютний ринок як економічна категорія, це система економічних та організаційних відносини, котрі пов'язані з операціями валютного обігу на національному та міжнародному рівні.

Валютний ринок як інституціональна категорія, у якій взаємодіє, ціла сукупність установ та організацій, що забезпечують функціонування валютних ринкових механізмів.

Відповідно до законодавства Національний банк України визначає структуру міжбанківського валютного ринку України, перелік його учасників та порядок їх доступу на валютний ринок, порядок та умови проведення операцій з торгівлі валютними цінностями на валютному ринку.

Разом із рядом законодавчих змін в регулюванні економіки зміни зазнав й валютний ринок держави, де на шляху до відкритості, прозорості, конкурентності вводяться в дію нові норми, які мають більш м'який характер регулювання.

Для забезпечення повноцінного функціонування валютного ринку, за новим чинним законодавством, створено середовище, яке повинно забезпечити приток іноземного капіталу, подолання кризової ситуації, яка склалася за поточні роки. Для цього першочерговою метою уряду є забезпечення ефективного правового регулювання валютного обігу в Україні в цілому та валютного ринку, зокрема.

РОЗДІЛ 2

СУТНІСТЬ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВАЛЮТИ В УКРАЇНІ

2.1 Поняття, значення та функції валюти в Україні

Валюта, в широкому розумінні цього слова, є національною грошовою одиницею тієї чи іншої країни. Закон України «Про валюту і валютні операції» не містить точного визначення терміну «валюта», законодавець його ототожнює з визначенням «валютні цінності». Згідно статті 1 цього Закону, валютні цінності - національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали [8].

Конституції України не використовує термін «валюта», а оперує поняттям «грошової одиниці України (гривня)».

В Конституції зазначається, що забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави - Національного банку України [26, ст. 99].

Закон України «Про валюту і валютні операції» поняття «валюта» поділяє на національну валюту та іноземну валюту.

До національної валюти (гривня) відноситься:

1) грошові знаки грошової одиниці України - гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а

також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу;

2) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні;

3) електронні гроші, номіновані у гривні;

Іноземна валюта:

1) грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу;

2) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті;

3) електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах [9, ст. 1].

Недоліком нового закону є відсутність загального визначення поняття «валюта», у зв'язку з чим кожен автор тлумачить його по-своєму.

Якщо говорити про вузьке значення, то валюта є об'єктом валютних правовідносин, оскільки предметом такого виду відносин являються валютні цінності.

Звідси стає зрозумілим, що термін «валютні цінності» є похідним від поняття «валюта». В існуючих наукових працях та нормативно-правових актах

вказані поняття розглядалися переважно в рамках фінансово-правової науки, що говорить про доцільність подальшого їх вивчення в рамках нашого дослідження.

Якщо звернутися до витоків історії, то ще на початку розвитку обігу валюти, на національному та міжнародному рівні, валютою вважалися лише повноцінні гроші у виді срібла або золота. Пройшовши еволюцію розвитку, роль валюти на сьогодні виконують кредитно-паперові та, навіть, електронні гроші. Відповідно, нормативно-правове регулювання обігу валюти також зазнає трансформації.

С.В.Мочерний дав декілька визначень поняттю «валюта»: «Валюта - (англ. currency - грошовий обіг, валюта) - грошова одиниця, що використовується для вимірювання величини вартості товарів. Поняття «валюта» вживається у трьох значеннях:

- грошова одиниця країни (американський долар, японська ена, українська гривня та ін.) та її певний тип (золота, кредитно-паперова, срібна),
- іноземна валюта, тобто грошові знаки іноземних країн, а також кредитні й платіжні засоби, які виражені в іноземних грошових одиницях і використовуються у міжнародних грошових розрахунках,
- міжнародна (в т.ч. регіональна) грошова розрахункова одиниця і платіжний засіб (євро) [27, с. 162].

Л.К.Воронова зазначає: «Валюта України - грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет та в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших кредитно-фінансових установах» [28].

М.Л.Швайко під «валютою» визначає будь-який товар, що здатний виконувати функцію засобу обміну в міжнародних розрахунках. У вужчому

розумінні наявна частина грошової маси, яка переходить з рук у руки у формі грошових банкнот і монет. Значення валюти полягає в забезпеченні зв'язку і взаємодії національного та світового господарства [29, с. 15].

А.В.Демківський зазначає: «Валюта - вартість, грошова одиниця, яка використовується у функціях світових грошей для виміру величини вартості товару у процесі здійснення міжнародних розрахунків. Категорія «валюта» вживається переважно у трьох значеннях: як грошова одиниця даної країни, а колись також і у значенні того чи іншого типу валюти - золота, срібла, паперових валют; грошові знаки іноземних держав, а також кредитні і платіжні засоби, що виражені у іноземних грошових одиницях і використовуються у міжнародних розрахунках, іноземна валюта; міжнародна (регіональна) грошова розрахункова одиниця і платіжний засіб [30, с. 314].

За проведеним дослідженням можна сказати, що визначення поняття «валюта» не має однозначного трактування, однак, можна сказати, що воно використовується у трьох загально прийнятих значеннях:

- як грошова одиниця окремої країни;
- як грошові знаки іноземних держав, іноземні валюти;
- як міжнародна (регіональна) грошова розрахункова одиниця і платіжний засіб.

Також важливо відмітити, що валюта далеко не новий вид грошей, а лише особливий спосіб їхнього функціонування, коли національні гроші опосередковують міжнародні торгово-кредитні відносини.

На нашу думку, значення категорії «валюта» можна трактувати в двозначному сенсі, тобто як грошову одиницю країни, якщо вона використовується нею в міжнародних розрахунках – національна валюта, та грошова одиниця іноземних держав, яка стає об'єктом купівлі-продажу на

валютному ринку – іноземна валюта, яка в свою чергу забезпечує взаємозв'язок національного і світового валютного обігу.

У системі валютних цінностей особливий статус має валюта України. Законом «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» визначено, що «Гривня як грошова одиниця (національна валюта) є єдиним законним платіжним засобом в Україні, приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення переказів та розрахунків» [31].

Г.В.Лавинский тлумачить валюту як особливу категорію об'єктів цивільних прав, оскільки виконує роль загального еквіваленту і у відповідності з цим має цілий ряд специфічних особливостей. Одна з таких особливостей полягає в тому, що вона визначається не кількістю валютних знаків, купюр, а кількістю валютних одиниць, виражених у цих знаках, купюрах, тобто сумою валюти. Тому в цивільному обігові вона виступає у вигляді валютних знаків (купюр), які юридично замінюються. Проте валюта може бути індивідуалізована шляхом зазначення на номер та серію конкретного валютного знаку при складанні процесуальних документів, що у ряді випадків має важливе доказове значення [32, с. 125].

Валюта має свої форми, основними з них є:

- готівкова форма;
- безготівкова;
- електронна.

Валюта у формі готівки являє собою суму паперових або монетних грошей, котрі функціонують як платіжний засіб, якщо звернутися до витоків історії, то перші паперові гроші почали випускати в Швеції.

Безготівкова форма – може здійснювати платежі віддалено, тобто перерахування з одного рахунку на інший. З реалій повсякденного життя можна сказати, що це є найпоширеніша форма зберігання валюти.

Електронні гроші, відносно нова форма грошей, котра дає змогу здійснювати платежі за допомогою інформаційних технологій.

На нашу думку, однією з основоположних функцій валюти є платіжна функція, оскільки нею може бути сплачене будь-яке майнове зобов'язання. Обіг валюти на території України має виконувати ряд функцій, проте законодавчо дані функції не врегульовані. Загалом у функціях відображені найбільш важливі, істотні властивості валюти.

А.І.Погорлецький визначає такі функції валюти:

- валюта виступає в якості рахункової одиниці ціни товарів. Світовий ринок висуває певні вимоги до товарів за ціною, якістю, відповідності екологічним стандартам. Ціни на світовому ринку виражаються, як правило, в ключових валютах. Однак ціни на деякі товари на національних ринках (автомобілі, квартири) нерідко вимірюються в так званих умовних одиницях (найчастіше в американських доларах);
- опосередковує обмін товарів на міжнародному ринку. В даному випадку валюта виступає в якості міжнародного засобу обігу. Потреба у використанні міжнародного засобу обігу закріплюється за стійкими вільно конвертованими валютами;
- використовується в якості засобів накопичення. Так, ключові валюти входять до складу золотовалютних резервів країни. Наявність золотовалютних резервів необхідно для усунення короткострокових коливань і підтримки стабільного курсу національної валюти (за рахунок проведення так званих валютних інтервенцій);

- використовується в якості міжнародного засобу платежу. Як засіб платежу валюта виступає основою фінансових, кредитних відносин, між країнами, між країною і міжнародними організаціями. Як засіб платежу між країнами використовуються, як правило, долари США. Погашення заборгованості країн міжнародному валютному фонду (МВФ) може здійснюватися в спеціальних правах запозичення (СДР). СДР є міжнародною розрахунковою одиницею [33, с. 264].

С.В.Каламбет, А.О.Глазунов до основних функції валюти відносять:

- мінімізація ризику, пов'язаного з коливанням обмінних курсів іноземних валют, шляхом формування відповідних механізмів для розподілу цього ризику між різними суб'єктами ринку;

- своєчасне здійснення міжнародних розрахунків шляхом обміну валют різних країн та переказу коштів через міжнародні платіжні системи банківських установ;

- визначення та регулювання валютних курсів, формування попиту та пропозиції на іноземні валюти;

- можливість використання операцій з валютними деривативами як з метою хеджування валютних ризиків, так і з метою валютного арбітражу;

- диверсифікація валютних резервів підприємств, банків, держави шляхом своєчасного обміну одних валют на інші та формування портфеля валютних вкладень із найстабільніших валют;

- отримання прибутку учасниками ринку у вигляді різниці, що виникає при обміні іноземних валют унаслідок коливання обмінних курсів;

- сприяння поглибленню міжнародного розподілу праці та розширенню обсягів міжнародної торгівлі;

- забезпечення можливості реалізації валютної політики, спрямованої на державне регулювання економічних процесів на національному рівні, а також узгодження відповідних регулятивних заходів у рамках світового господарства [34, с. 43].

Отже, поняття терміну «валюта» не має єдиного визначення, законодавці порівнюють його із визначенням «валютні цінності», науковці спираються на власні дослідження та ознаки. Загалом «валюта» характеризується як грошова одиниця, що використовується як засіб розрахунку при здійсненні операції на валютних ринках на національному чи міжнародному рівні та має особливе значення для економічного розвитку тієї чи іншої країни.

Значення валюти полягає в розбудові повноцінного валютного ринку та ефективної організації валютних відносин в Україні, забезпеченні ефективного світового або міжнародного взаємозв'язку з державою.

Валюта виконує ряд функцій, як на міжнародному, так і на національному ринку країни. Сучасна наука неоднозначно встановлює кількість виконуваних валютою функцій, але більшість учених вважають, що валюта сьогодні виконує головну платіжну функцію.

Провівши аналіз функцій валюти, на нашу думку, необхідно законодавчо врегулювати конкретно значення валютного регулювання та призначення функцій, зокрема, для України.

Законодавче закріплення значення та функцій валютного регулювання дозволить здійснювати ефективний вплив на суспільні відносини, в даному випадку економічні, які базуються саме на правовому регулюванні.

2.2 Система та форми валютного обігу в Україні

Загалом систему визначають як цілісний комплекс елементів, що взаємодіють, разом із їх властивостями та відносинами.

Термін «система» грецького походження, що означає ціле, складене з окремих частин. Визначення системи викладені в роботах Л.фон Берталанфі, А.Холла, Р.Акоффа та ін. Л.фон Берталанфі визначає систему як комплекс елементів, що знаходяться у взаємодії[35, с. 23–82].

Систему валютного обігу можна визначити як сукупність таких складових: систему органів регулювання валютного обігу в країні та систему нормативно-правових актів, що забезпечує міжнародний та національний рівень регулювання валютного обігу.

М.А.Єпіфінова запропонувала розуміти систему валютного обігу як систему узгодженої взаємодії механізму державного валютного регулювання та механізму саморегулювання валютного ринку щодо здійснення операцій з валютними цінностями, елементи якої перебувають під впливом світової фінансової архітектури [36, с. 22].

Тобто система валютного обігу, розглядається як регулювання порядку обігу валюти з боку органів державної влади, шляхом надання дозволів та санкцій.

З прийняттям Закону України «Про валюту та валютні операції» НБУ закріпив нову систему валютного регулювання, вона складається з восьми основних постанов Правління НБУ, які замінили попередню базу з 56 нормативно-правових актів у сфері валютного регулювання.

Нова система валютного регулювання, яка почала діяти 07 лютого 2018 року, має перехідний характер та передбачає ряд законодавчих змін, які скасовують, обмежують або пом'якшують існуючі валютні норми, а також

впроваджує низку нових можливостей для учасників валютного ринку України. [37].

М.І.Савлук, А.М.Мороз зазначають, що формування системи обігу валюти в Україні розпочалося одночасно з формуванням національної грошової системи, складовою якої вона є. Уже Законом України "Про банки і банківську діяльність", ухваленому 1991 р., були сформовані деякі правові норми щодо організації валютного регулювання і контролю в Україні:

- установлювалося ліцензування НБУ комерційних банків на здійснення операцій в іноземній валюті [3, ст. 50];

- дозволялося НБУ купувати і продавати іноземну валюту, представляти інтереси України у відносинах з центральними банками інших країн та у міжнародних валютно-фінансових органах;

- зобов'язано НБУ організувати накопичення та зберігання золотовалютних резервів [3, ст. 8].

Це були перші кроки до перетворення НБУ в центральний орган валютного регулювання країни, що започаткували перший етап розбудови системи обігу валюти [38, с. 183].

Можна сказати, що майже до кінця 1992 р., Україна змушена була керуватися переважно валютним законодавством СРСР та традиціями, які перейшли з радянської практики.

До практичної розбудови власної системи обігу валюти, Україна приступила з виходом з рублевої зони, проголошеним Указом Президента України "Про реформу грошової системи України" від 16 листопада 1992 р. [39].

Цим указом було визначено статус рубля як іноземної валюти й упорядковано використання іноземної валюти на території України. Єдиним

законним платіжним засобом визнавався український карбованець, а російський рубль, що перебував на рахунках в українських банках, підлягав обміну на карбованці за співвідношенням 1:1. Розпочалося офіційне котирування українського карбованця до російського рубля [39].

Декрет "Про систему валютного регулювання і валютного контролю", остаточно визначав статус українського карбованця як єдиного законного платіжного засобу, установлював порядок визначення валютного курсу карбованця за результатами торгів на міжбанківському валютному ринку. Крім того, були визначені загальні принципи валютного регулювання і контролю та покладено їх організацію на НБУ, було передбачено відповідальність резидентів за порушення норм валютного законодавства тощо [4]. Можна сказати, що це був перший етап, який поклав початок формуванню системи обігу валюти в Україні.

В.Ф.Колесніченко визначив, що головною ознакою другого етапу, який тривав до 1996 року, було повернення до ринкових методів організації валютних відносин: прискорення лібералізації валютного ринку, відновлення роботи УМВБ та визначення офіційного валютного курсу карбованця на підставі результатів торгів на УМВБ, ліквідація множинності валютних курсів, істотне розширення переліку потреб резидентів у валюті, які дозволялось задовольняти через купівлю-продаж на біржі та на міжбанківському валютному ринку [40, с. 169].

З вересня 1996 р., після випуску в обіг постійної національної валюти гривні, розпочався третій етап формування валютної системи України, на якому ринкові засади набули подальшого розвитку [40, с. 170].

Конституція України закріпила незалежність НБУ на найвищому державному рівні. Передбачалося створення Ради Національного банку України – органу, який розробляє основні засади грошово-кредитної та валютної політик [26, ст. 100]. Крім цього, ст. 85 та 106 визначався новий порядок призначення керівного складу НБУ, а ст. 99 декларувала основну функцію банку

– забезпечення стабільності грошової одиниці України [26]. Це саме закріплювалося і в Закону України «Про Національний банк України». Згідно законодавства гарантувалося забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Четвертим і поки завершальним етапом формування системи обігу валюти став етап, який розпочався з прийняттям Закон України «Про валюту та валютні операції» 2018 року, де визначається, що валютний нагляд в Україні здійснюється органами валютного нагляду та агентами валютного нагляду, відповідно органами валютного нагляду є Національний банк України та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову і митну політику [9, ст. 11].

Особливої уваги потребує розгляд системи обігу валюти на міжнародному рівні, так званої світової валютної системи.

Н. Кулішов досліджує світову валютну систему як функціональну форму організації валютних відносин на рівні міждержавних зв'язків [42, с. 356]. Її розвиток регулюється відповідними міждержавними валютними угодами, виконання яких забезпечується утвореними на колективній основі міжнародними валютно-фінансовими та банківськими установами та організаціями.

С. Моїсеєв розглядає світову (міжнародну) валютну систему як закріплену в міжнародних угодах форму організації валютних відносин, що функціонують самостійно або обслуговують міжнародний рух товарів і факторів виробництва [43, с. 33].

Н. Кулішов виділяє під формою контролю валютного обігу «специфічний спосіб взаємодії органів і агентів валютного контролю в процесі здійснення контрольних заходів щодо резидентів і нерезидентів на предмет дотримання ними валютного законодавства України, а також нормативних актів органів валютного

регулювання і актів органів валютного контролю при здійсненні валютних операцій» [42, с. 145].

Розглядаючи теоретичні аспекти світової валютної системи відзначимо, що їй притаманні певні властивості (характерні особливості), а саме:

- цілісність, яка передбачає взаємозв'язок між елементами системи та вплив зміни будь-якого компонента системи на інші компоненти та на систему в цілому;
- складність структури, що передбачає наявність кількох підсистем;
- інтегративність, яка припускає, що системі в цілому притаманні властивості, відсутні у її елементів, і навпаки, елементи можуть володіти властивостями, яких не має система у цілому;
- структурність, що передбачає, наявність в світовій валютній системі окремих елементів, які є підсистемами з властивим тільки їм регулюванням [43, с. 8].

Від розвитку світової валютної системи напряму залежить розвиток національної. При ліквідації чи запровадженні нових норм регулювання, українське законодавство адаптується до міжнародних норм.

Обіг валюти за законодавством країни здійснюється у формі готівкового та безготівкового обігу.

Готівковий грошовий обіг являє собою сукупність платежів, що здійснюється готівкою.

Обіг валюти в готівковій формі займає важливе місце у фінансовій системі держави, проте він є найбільш капіталоємним і трудомістким видом банківської діяльності. Хоча частка готівки у загальному обсязі грошової маси постійно знижується, але це відбувається повільними темпами [47, с. 53].

У позабанківській сфері політика Національного банку України з питань готівкового обігу має спрямовуватися, в першу чергу, на:

— забезпечення оптимальної кількості та структури грошових знаків в обігу та своєчасне вилучення з обігу зношених, пошкоджених та підробних банкнот і монет;

— проведення гнучкої, виваженої політики щодо організації готівкових розрахунків для активізації підприємницької діяльності;

— постійне здійснення аналізу руху готівки у значних сумах за рахунками клієнтів, виключаючи можливість проведення сумнівних і некоректних операцій;

— скорочення готівкових розрахунків на основі розширення обсягів безготівкових платежів населення в сфері торгівлі, послуг шляхом створення національної системи масових електронних платежів, використання розрахункових чеків, векселів, акредитивів тощо та здійснення соціальних виплат населенню через установи банків [47, с. 54].

Безготівкова форма обігу валюти дає можливість значно скоротити використання готівкою форми, що знаходяться в обігу в країні та частку ризику при розрахунках покупців з постачальниками. Безготівкова форма забезпечує сферу господарських зв'язків між підприємствами, а також відносини з фінансово-кредитною системою.

Безготівковий обіг валют являє собою обіг грошей, котрі переміщуються між рахунками в банках, не виходять за рамки банківської системи.

НБУ постійно удосконалює нормативну базу щодо організації безготівкових розрахунків та регулювання готівкового грошового обігу, продовжує працювати над розбудовою безготівкової економіки, зокрема розширенням сфери застосування безготівкових розрахунків та платіжної інфраструктури. Позитивна динаміка зростання безготівкових розрахунків із використанням платіжних карток

як за обсягом, так і за кількістю свідчить про те, що такий електронний платіжний засіб, як платіжна картка, набуває все більшого поширення серед населення саме як інструмент для розрахунків, а не одержання готівки, та про позитивну тенденцію до поступового скорочення тіньового обігу, та сприяє прозорості оподаткування і збільшенню ВВП [45].

Отже, система обігу валюти пройшла декілька етапів свого формування. Розвиток валютного обігу в Україні забезпечується за допомогою державного впливу на валютні відносини з боку спеціально уповноважених органів із різним правовим статусом та повноваженнями, які складають цілісну систему,

Система валютного обігу включає регулювання на міжнародному та національному рівні, кожній з яких притаманний окремий вид дій стосовно їх регулювання. На даний час основоположним нормативно-правовим актом, котрий регулює діяльність валютного обігу є Закон України «Про валюту та валютні операції».

Форми обігу валюти здійснюються у готівковій та безготівковій формі, які собою являють платіжно-розрахункову систему.

Загалом безготівкова форма має ряд переваг перед готівкою, скорочуються витрати на матеріали для друку, транспортування. Він має важливе економічне значення в прискоренні обертання обігових ресурсів, скороченні кількості готівкових грошей, зниженні витрат обігу.

2.3 Валютні операції за законодавством України

Починаючи з 1993 регулювання обігу валюти в Україні регулювалося Декретом "Про систему валютного регулювання і контролю", який містив достатньо радянських норм, а також низкою інших нормативних актів.

У серпні 2017 НБУ розпочав публічне обговорення законодавчих змін, спрямованих на перехід до ліберальної моделі валютного регулювання [52].

Самого визначення терміну «валютна операція» в законодавстві не передбачено. Чинний Закон України «Про валюту і валютні операції» визначає операції валютними, якщо вона має хоча б одну з таких ознак:

а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта;

б) торгівля валютними цінностями;

в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей [9, ст. 1].

Професор М.І.Савлук, говорить про валютні операції як про будь-які платежі, пов'язані із переміщенням валютних цінностей між суб'єктами валютного ринку [48, с. 256]. Таке трактування охоплює усі валютні операції.

Професор наводить «Ознаки, котрі притаманні валютним операціям:

- предметом валютних операцій виступають предмети матеріального світу, які законодавством набули статусу валютних цінностей;
- порядок проведення валютних операцій встановлено нормами національного законодавства та/або міжнародно-правовими угодами;

- валютні операції проводяться суб'єктами, які в залежності від правового статусу поділяються на резидентів та нерезидентів;
- валютні операції являють собою вольові дії фізичних і юридичних осіб;
- валютні операції здійснюються під контролем уповноважених державою суб'єктів (органами та агентами валютного контролю, що є виразом поєднання приватних та публічних інтересів при встановленні порядку здійснення валютних операцій);
- валютні операції виражаються в діях фізичних і юридичних осіб, спрямованих на досягнення правового наслідку на встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків суб'єктів;
- валютні операції обумовлюються обігом валютних цінностей у вигляді переходу права власності та інших прав на них, у тому числі використання в якості засобу платежу та/або транскордонного переміщення валютних цінностей» [48, с. 258].

О.В.Ємелін під валютними операціями визначає «юридично значущі дії суб'єктів публічного та приватного права, які як пов'язані так і не пов'язані з укладанням угод, що призводять або до зміни суб'єкта прав на валютні цінності або до транскордонного переміщення валютних цінностей» [49, с. 45].

Ґрунтовним є визначення, яке наводить С.Я.Боринець: «Валютні операції - це операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності; використанням валютних цінностей як засобу платежу в міжнародному обігу; ввезенням, переказом і пересиланням за її межі валютних цінностей» [50, с. 135].

Цікавий факт постає в розмежуванні термінів «валютна операція» та «валютні правовідносини». Якщо розглядати ці поняття у більш широкому значенні, то вони є похідними: у зв'язку із виникненням валютних правовідносин

у суб'єкти можуть здійснювати певного роду валютні операції, тобто присутній взаємозв'язок.

Зміст валютних операцій являє собою встановлені національним або міжнародним законодавством дії, котрі визнаються в якості валютної операції.

С.Я.Боринець виділяє наступні «види валютних операцій»:

- операції пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;
- операції пов'язані з використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- операції пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України валюти» [50, с. 137].

7 лютого 2019 року в Україні набув чинності Закон "Про валюту і валютні операції", який передбачає скасування валютного контролю для більш ніж 40% операцій [9].

Крім того, Закон України «Про валюту та валютні операції» визначає, що уповноважені установи зобов'язані надавати Національному банку України інформацію про валютні операції, що здійснюються суб'єктами валютних операцій через ці установи, а також про власні валютні операції.

Законом встановлено, що суб'єкти валютних операцій - резиденти зобов'язані надавати інформацію про їхні валютні операції уповноваженим установам, через які здійснюються такі валютні операції, а суб'єкти валютних операцій - нерезиденти зобов'язані надавати інформацію про їхні валютні операції уповноваженим установам, через які здійснюються такі валютні операції, у межах, що стосуються діяльності таких суб'єктів валютних операцій в Україні» [9, ст. 11].

Закон України «Про валюту та валютні операції» передбачає конкретний перелік принципів, які визначають права для суб'єктів валютних операцій:

1) свобода здійснення валютних операцій, що передбачає:

право фізичних та юридичних осіб - резидентів укладати угоди з резидентами та (або) нерезидентами та виконувати зобов'язання, пов'язані з цими угодами, у національній валюті чи в іноземній валюті, у тому числі відкривати рахунки у фінансових установах інших країн;

право фізичних та юридичних осіб - резидентів придбавати валютні цінності, активи за кордоном, переміщувати через митний кордон України валютні цінності;

запровадження обмежень і заходів захисту виключно з підстав та у порядку, визначених законом, з метою забезпечення стабільності фінансової системи і рівноваги платіжного балансу України;

недопущення неправомірного і необґрунтованого втручання держави у валютні операції;

2) ризикоорієнтованість, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання, що реалізується шляхом:

спрямованості на забезпечення фінансової стабільності, економічного і соціального розвитку;

відповідності заходів захисту, строків їх запровадження та обсягів, пов'язаних з ними валютних обмежень масштабам і структурі системних ризиків, що загрожують фінансовій стабільності;

обґрунтованості запровадження та подовження строку дії заходів захисту;

тимчасового характеру дії заходів захисту;

підзвітності та публічності Національного банку України під час запровадження заходів захисту, подовження строку їх дії, оцінки результативності застосування заходів захисту;

пріоритетності менш дискримінаційних інструментів валютного регулювання над більш дискримінаційними та пропорційності застосування таких інструментів;

пріоритетності ринкових інструментів валютного регулювання над адміністративними;

3) самостійність та ринковість валютного регулювання, що передбачає:

гнучкість валютного курсу;

незалежність Національного банку України у формуванні та реалізації валютної і монетарної політики у межах, визначених законом [9, ст. 2].

Валютні операції здійснюються без обмежень відповідно до законодавства України, крім випадків, встановлених законами України, що регулюють відносини у сферах забезпечення національної безпеки, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, виконання взятих Україною зобов'язань за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також випадків запровадження Національним банком України відповідно до цього Закону заходів захисту [9, п. 1, ст. 4].

Свобода здійснення валютних операцій забезпечується шляхом дотримання принципів валютного регулювання, встановлених цим Законом [9, п. 2, ст. 4].

Резиденти з урахуванням обмежень, визначених цим Законом та іншими законами України, мають право відкривати рахунки в іноземних фінансових установах та здійснювати через такі рахунки валютні операції.

Нерезиденти з урахуванням обмежень, визначених цим Законом та іншими законами України, мають право відкривати рахунки в українських фінансових установах та здійснювати через такі рахунки валютні операції [9, п. 3, ст. 4].

Резиденти мають право придбавати валютні цінності за кордоном, здійснювати їх транскордонне переміщення та (або) транскордонний переказ з урахуванням обмежень, визначених цим Законом [9, п. 4, ст. 4].

У сфері здійснення валютних операцій нерезиденти мають усі права, надані резидентам [9, п. 5, ст. 4].

Прес-служба НБУ виокремила ряд нововведень нового чинного законодавства, де зазначено, що відповідно до Закону України «Про валюту та валютні операції» запроваджується ряд послаблень:

по-перше, граничний строк здійснення розрахунків за експортно-імпортними контрактами буде розширено до 365 днів (до цього він становив 180 днів);

по-друге, буде скасовано валютний нагляд для експортно-імпортних операцій на суму до 150 тис. грн.;

по-третє, індивідуальні валютні ліцензії скасовуються. Натомість з'явилася система електронних лімітів;

по-четверте, скасовуються санкції у вигляді припинення зовнішньоекономічної діяльності за порушення строків розрахунків;

по-п'яте, дозволяється online-купівля іноземної валюти фізичними особами.

На нашу думку, важливим буде зазначати ще одну нововведення, котре стосується впорядкування номінального ряду банкнот і монет гривні. З 01 жовтня 2019 року монети 1, 2 та 5 копійок перестали бути платіжним засобом в Україні, надалі планується поступово вивести з обігу монету номіналом 25 копійок, а з 25 жовтня в обіг ввели банкноту, наразі найвищого номіналу, – 1000 гривень, як результат це скорочує номінальний ряд гривні із існуючих 17 до 12 номіналів, саме ряд номіналів з 11 до 13 є найбільш вживаним підходом для провідних країн у різних куточках світу – від США, Канади, Великої Британії до Чехії, Данії, Швейцарії та інших країнах світу. Це також впроваджує більш впорядковану систему регулювання обігу валюти й на теренах України. Історія свідчить, що останнього разу НБУ уводив в обіг новий номінал 13 років тому – у 2006 році. Це була банкнота номіналом 500 гривень.

За порушення вимог валютного законодавства (крім порушення строків за операціями з експорту та імпорту товарів) можуть бути застосовані такі санкції:

до банків – заходи впливу згідно із Законом України від 07 грудня 2000 року № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» [3];

до уповноважених установ (крім банків) – такі заходи впливу:

а) письмове застереження;

б) обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів валютних операцій;

в) штрафні санкції;

г) зупинення або відкликання (анулювання) ліцензії на здійснення валютних операцій;

до юридичних осіб (крім уповноважених установ) – заходи впливу у вигляді штрафних санкцій;

до фізичних осіб, посадових осіб уповноважених установ, посадових осіб юридичних осіб – заходи впливу у вигляді штрафів.

При цьому внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, у зв'язку з чим порушення порядку здійснення валютних операцій тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб юридичних осіб (крім уповноважених установ), громадян – суб'єктів підприємницької діяльності від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [51, ст. 162].

Таким чином, основним видом санкцій, за порушення валютного законодавства, яке може нести будь-який суб'єкт валютної діяльності – це є штраф, який має за мету фінансові збитки за порушення норм законодавства, важливим є те, що суми штрафних санкцій будуть спрямовувати до державного бюджету.

Отже, валютні операції – врегульовані нормами національного та міжнародного законодавства, дії фізичних чи юридичних осіб, резидентів чи нерезидентів, які мають вольовий характер, на встановлення, зміну або припинення певних дії пов'язаних із валютою, в результаті чого виникають валютні правовідносини.

Операції з валютою за чинним законодавством України зазнали ряд важливих змін, порівняно з Декретом, який окреслював загальні положення валютних операцій. Новий закон визначає ознаки, принципи валютних операцій.

Проаналізувавши положення Закону України «Про валюту і валютні операції», можна зазначити, що здійснення ряду певних операцій має більш спрощену форму. Таким чином, НБУ створив умови для бізнесу в Україні у напрямі руху капіталу та збільшенні росту іноземних інвестицій, що є позитивним для економічного розвитку країни.

Валютні операції - це угоди, пов'язані з купівлею-продажем валюти і платіжних документів в іноземній валюті, з використанням їх як платіжних та розрахункових засобів у міжнародних відносинах.

Зміст валютних операцій регулюється національним законодавством чи міжнародними угодами.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВАЛЮТИ В УКРАЇНІ ТА ПРАКТИКА ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВАХ

3.1. Проблемні питання правового регулювання обігу валюти в Україні

Регулювання обігу валюти – це діяльність органів, наділених певними функціями з боку держави, спрямовані на організацію валютного ринку на національному та міжнародному рівні, які повинні сприяти ефективному піднесенню економіки держави.

До вступу в дію нового Закону України «Про валюту і валютні операції» регулювання обігу валюти регулювалося Декретом Кабінету Міністрів «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 1993 року, який мав юридичний статус закону, також іншими законами, актами та положеннями. Тобто єдиний кодифікований нормативно-правовий акт у сфері обігу валюти був відсутній, а Декрет на практиці мав ряд обмежень стосовно обігу валюти на національному та міжнародному рівні (див. Додаток В).

Нормативно-правова база регулювання обігу валюти, що склалася в 90-ті роки минулого сторіччя, дозволяла перелік лише окремих валютних операцій. У державі відбуваються зміни, які значно впливають на економічну ситуацію і зокрема на регулювання обігу валюти на валютних ринках.

Важливим питанням для ефективного економічного розвитку держави є те, що Україна бере малу участь в міжнародному русі капіталів, причиною чого є мала кількість інвесторів в розвиток країни.

Протягом останніх років Україна майже не представлена на міжнародних валютних ринках. Однією з основних причин сформованої ситуації в країні є слабка національна економіка.

У сучасних нестабільних умовах досить гостро проявляється питання щодо подальшої розробки та вдосконалення науково-методичних принципів функціонування національного валютного ринку, як з боку уповноважених органів державної влади, так і наукового забезпечення даної галузі з урахуванням чинних норм законодавства та пріоритетних напрямків щодо вдосконалення функціонування ринку валюти, беручи до уваги інтеграцію України до світового співтовариства.

Україна не займає провідних місць в торгівлі на міжнародних ринках, ресурси, що знаходяться в банках країни є досить обмеженими, а міжнародне кредитування відсутнє через падіння національної валюти. Все це свідчить про недостатню взаємодію суб'єктів валютних операцій з міжнародними валютними ринками.

А.В.Емелін зазначає, що «Глобальні ринки створюють нові можливості для зростання ефективності бізнесу. Тому інтеграція України в світовий валютний ринок є одним із пріоритетних завдань, які стоять перед українською економікою. Їх рішення дозволить досягти сталого економічного зростання економіки шляхом приведення макроекономічної політики у відповідність з сучасними потребами світових інтеграційних процесів, тим самим, підвищивши ефективність валютної політики через вдосконалення механізмів її формування і реалізації, а також забезпечивши країні довгострокову перспективу розвитку і перетворивши її в міцне економічно і політично незалежну державу» [49, с. 79].

Т.С. Шемет підкреслює, що: «Загалом, валютна політика – це невід’ємна складова грошово-кредитної політики держави, сукупність економічних, правових та організаційних заходів, що здійснюються державними органами, центральними банківськими та фінансовими закладами, міжнародними валютно-фінансовими організаціями у сфері міжнародних валютних відносин. Валютна політика здійснюється на національному, регіональному рівнях та у глобальному масштабі на основі валютного законодавства у двох основних формах – структурної і поточної політики» [53, с. 275].

Структурна валютна політика – це сукупність заходів довготермінового характеру, спрямованих на запровадження структурних змін у світовій валютній системі. Структурна політика має на меті реформування сфери міжнародних валютно-фінансових відносин для забезпечення її адекватності потребам світової економіки. Як правило, такі реформи супроводжуються загостренням конкурентної боротьби між окремими валютами.

Поточна валютна політика – це сукупність короткотривалих заходів, які передбачають регулювання валютного курсу і валютних операцій, валютних ринків і ринку золота [53, с. 276].

На нашу думку, беручи до уваги, що регулювання структурної валютної політики здійснюється на міжнародному рівні, проблемним постає питання щодо рівня економічного розвитку кожної країни окремо, поки залишається не зрозумілим на скільки ефективним буде дана форма регулювання, для країни з менш розвиненим економічним рівнем, та більш розвиненим, де потрібен інший підхід.

Поточна валютна політика підходить для регулювання обігу валюти для кожної країни окремо, тут має місце рівень економічного розвитку держави, сталість валюти, подальша необхідність вдосконалення функціонування її валютного ринку як механізму.

Важливим є те, що запровадження нових норм регулювання валютного законодавства не дає чіткого бачення наскільки ефективно може функціонувати валютний ринок в Україні у наступні роки, чи наступні зміни у владі не потягнуть за собою зміни норм регулювання обігу валюти.

У.І.Моторнюк, Н.Л.Калиновська озглядаючи тему стосовно проблем валютного регулювання підкреслили: «Щоб проводити валютні інтервенції, країна повинна мати достатні резерви іноземної валюти, золотого запасу, міжнародних грошей. Центральні банки, проводячи валютні інтервенції, прагнуть уповільнити зміни валютного курсу, щоб запобігти різким змінам конкурентоспроможності експортних секторів економіки, запобігти коливанню рівня зайнятості та інфляційних тенденцій» [54].

Як вважають деякі автори [55, с. 48], впливати на валютний курс уряди можуть, використовуючи два типи державної макроекономічної політики:

- 1) кредитно-грошову, яка впливає на обмінний курс через механізм зміни грошової пропозиції;
- 2) податково-бюджетну, яка впливає на валютний курс зміною державних витрат і податків.

Кредитно-грошовий курс має певні недоліки через те, що великі коливання грошової пропозиції в країні можуть призвести до інфляції або дефляції. У свою чергу застосування податково-бюджетного курсу призводить до зміни рівня оподаткування й урядових витрат, яка викликає бюджетні дефіцити або перевищення.

В.І. Міщенко та ряд авторів вбачають, що вплив кредитно-грошового та податково-бюджетного курсу на макроекономічні процеси є величезним. Невдала їх комбінація здатна порушити макроекономічну стабільність, що погіршує умови для економічного розвитку. При проведенні незалежної грошово-кредитної

політики шанси на утримання макроекономічної стабільності є значно вищими, утримати її лише важелями кредитно-грошового курсу при проведенні експансивної фіскальної політики не можливо. Проведення «здорової» фіскальної політики при незалежному кредитно-грошовому курсі в Україні є найбільш вдалою їх комбінацією, яка сприяє підтримці макроекономічної стабільності та економічному зростанню [58, с. 16].

У.І. Моторнюк, Н.Л. Калиновська говорять про те, що Україна сьогодні майже не представлена на міжнародних валютних ринках. Фундаментальною причиною цього є слабкість національної економіки. Через це НБУ змушений контролювати гривню, оскільки послаблення багатьох обмежень на торгівлю національною валютою, які ще застосовуються у прямій чи непрямій формах, можуть мати негативні наслідки для її стабільності. Водночас низька частка України в загальному обсязі світової торгівлі не робить необхідною торгівлю гривнею на великих міжнародних валютних ринках. Тому що гривнею обмежено торгують на окремих валютних ринках країн, які є найбільшими торговельними партнерами України. До того ж ресурси українських банків є занадто обмеженими, щоб говорити про їхню присутність на закордонних біржах [54].

На нашу думку, з прийняттям нового Закону України «Про валюту та валютні операції» ситуація із взаємодією з іноземною валютою в деякій мірі покращиться. НБУ ставить за мету провести зняття всіх наявних обмежень і перехід до режиму вільного руху капіталу, який стане підґрунтям для полегшення ведення бізнесу та інвестиційного клімату в Україні, припливу іноземного капіталу, стійкого економічного зростання.

Україна є країною, яка знаходиться на етапі перехідної економіки.

Загалом, Я.Белінська стверджує, що лібералізація валютного регулювання – це поступове зняття валютних обмежень на поточні та фінансові операції

платіжного балансу, а також зменшення втручання центрального банку та органів влади у функціонування валютного ринку [55, с. 29].

В.Фурман до основних переваг і позитивних результатів лібералізації валютного регулювання відносить:

- спрощення доступу на міжнародний фінансовий ринок;
- збільшення обсягів національних фінансових ринків та зниження рівня їх монополізації;
- здешевлення вартості та поліпшення дислокації внутрішніх позичкових ресурсів;
- оптимізація доступу довгострокових надходжень на внутрішній фінансовий ринок та розширення іноземного інвестування;
- доповнення внутрішнього накопичення капіталу за рахунок збільшення іноземних інвестицій, а також технічне переоснащення виробництва та підвищення кваліфікації персоналу;
- стимулювання економічного зростання країни-реципієнта та підвищення добробуту її населення [56].

Прийняття ряду документів, котрі по новому регулюють обіг валюти в Україні є досить позитивним кроком на шляху до вільного руху капіталу та створення умов для залучення закордонних інвестицій в Україну. Міністр Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України Тимофій Милованов, вбачає в цьому навіть вимушені кроки з боку держави, тому, що зі збільшенням товарообороту із суб'єктами господарювання з країн ЄС, які звикли до ведення бізнесу на принципах зрозумілості, прозорості, відкритості та свободи руху капіталів [59].

Історичний аналіз чинного валютного законодавства свідчить про те, що воно постійно змінюється в напрямку збільшення кількості нормативно-правових актів, звернення до бази даних українського законодавства показує, що декілька

останніх років нормативне регулювання обігу валюти збільшилося в декілька разів.

М.В.Старинський цю проблему пояснює тим, що важливим є валютна сфера для розвитку держави, та необхідністю детального врегулювання діяльності на валютному ринку і потребою своєчасного врегулювання валютних відносин, що постійно виникають [60, с. 316].

На нашу думку проблемним питанням в регулюванні обігу валюти постає відсутність статті, котра містила визначення основних завдань та функцій такого регулювання, їх відсутність дає змогу трактувати їх кожному по-своєму, в результаті чого на практиці часто виникають дефініції. Законодавче врегулювання дасть змогу у повній мірі регулювати обіг валюти на національному ринку країни.

Отже, інтеграція України до світового співтовариства зумовлює необхідність вдосконалення функціонування її валютного ринку як механізму, який забезпечує взаємозв'язок між вітчизняною та світовою фінансовою системою.

Міжнародний досвід переконливо свідчить, що економічне зростання і забезпечення ефективних умов для поліпшення соціального захисту та благополуччя населення можливе за умов ефективного розвитку валютного ринку як одного з головних елементів ринкової економіки.

Однак аналіз ситуації, яка склалася у валютній сфері, свідчить про те, що регулювання обігу валюти має ряд проблем, до істотних можна віднести:

- обмежений характер взаємодії українських суб'єктів з міжнародними валютними ринками;
- постійні політичні зміни і перетворення в державі;
- чисельний ряд нових прийнятих нормативно-правових актів;
- відсутність повного законодавчого врегулювання валютного обігу.

До основних напрямів поліпшення якості здійснення валютних операцій можна віднести удосконалення гнучкості політики курсоутворення, створення сприятливого інвестиційного клімату в країні, а також вдосконалення системи валютного законодавства.

Перспективи України на міжнародному валютному ринку з фінансового погляду є негативними. Зменшення валютних резервів, збільшення кредитної заборгованості, девальвація гривні, велика інфляція – усі ці показники можуть у разі неприйняття зазначених вище заходів призвести до дефолту національної валюти, а отже, і всієї економіки України.

3.2. Практика регулювання обігу валюти за законодавством іноземних держав

Нормативне регулювання валютних операцій є досить поширеною практикою державного впливу на структуру національних валютних ринків. Однак зарубіжні вчені по-різному трактують поняття «валютного регулювання», насамперед, це пов'язано з особливостями політичного устрою, валютної політики, економічного розвитку країни, яку вони досліджують.

М.Багері (вчений з Великої Британії) зазначає, що валютне регулювання – це регулювання урядом платежів і переказів, що впливають на платіжний баланс країни у випадку, коли банки не спроможні [61, с. 290].

Ту Конг (Китай) визначає валютне регулювання як процес із застосування заходів з боку центрального уряду чи органу валютної влади країни (currency authority) по відношенню до купівлі-продажу валюти, курсоутворення, регулювання валютного ринку через законодавче ухвалення відповідних правил,

декретів з метою здійснення валютного адміністрування, координації чи обмеження[62, с. 27].

Польський науковець Л. Гурал валютне регулювання визначає як діяльність виключно центрального банку за трьома напрямками: утримання й управління офіційними валютними резервами країни; здійснення валютних операцій від свого імені та як агента у відношенні до зовнішнього боргу; вжиття заходів для забезпечення безпеки валютних операцій і міжнародної ліквідності[63, с. 591].

М. Ейперен (Швейцарія): валютне регулювання – це процес централізації всіх валютних операцій в руках певного органу влади (казначейства, центрального банку чи створеного з цією метою спеціального інституту)[64, с. 182].

Дж. Кіршнер (США): валютне регулювання – це технічний процес, що містить усі форми втручання (intervention) з боку монетарної влади, метою якої є вплив (interfering) на обмінний курс[65, с. 291].

Такі підходи до дефініції «валютне регулювання» має місце тому, що кожна країна по-своєму підходить до здійснення даного виду регулювання.

Розвиток систем валютного регулювання в розвинених країнах світу припадає на XIX–XX століття. Причиною цього стало забезпечення конкурентоспроможності на національному та міжнародному ринках.

Спочатку валютній політиці відводилася незначна роль, застосовувалась велика кількість обмежень у здійсненні валютних операцій. Розвиток валютних відносин став необхідним завдяки підтримці стабільності світової валютної системи. У зв'язку з чим відбулася так звана трансформація світової економічної системи, тобто змінилися принципи розбудови валютної системи країн світу, разом з чим змінилися функції, які були покладені на керуючі органи.

Наприкінці 1958 року розпочалася так звана «масова лібералізація» валютних обмежень, яка була пов'язана зі створенням Європейського платіжного

Союзу (далі – ЄПС). Тоді 17 країн Західної Європи (Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Туреччина, Франція, ФРН, Швейцарія та Швеція) оголосили, що їх валюти є вільноконвертованими й нерезидентам була надана повна свобода обміну та використання грошей [66, с. 291].

Говорячи про сьогоднішнє, у багатьох країнах світу все ще триває лібералізація валютного регулювання й питання його реорганізації є актуальним для них, оскільки проведення валютної лібералізації може надати наступні переваги:

зняття обмежень на рух капіталу, що сприяє припливу в країну інвестицій,

зниження курсових витрат та вартості валютних операцій;

ефективний розподіл фінансових ресурсів (капітал перетікає з країн із більш високим рівнем заощаджень до країн із меншим рівнем) [67].

За підсумками 2016 року МВФ відзначив основні тенденції, що притаманні сучасному процесу лібералізації системи регулювання валютних операцій у світі:

– країни-члени МВФ продовжують лібералізувати валютні операції незважаючи на повільне глобальне економічне зростання, геополітичну напругу у світі та послаблення надходжень капіталу в країни, що розвиваються;

– збільшення кредитного ризику МВФ, посилення тиску на країни-боржників;

– зміни режимів валютного курсу країн відбуваються у сторону менш стабільних та регулюючих, ймовірно, через зовнішні шоки та підвищену глобальну економічну невизначеність;

– продовжується модернізація валютного ринку країн, що використовують режим жорсткої прив'язки та збільшення ними обсягу проведених операцій по форвардних та своп угодах;

– країни з низьким державним боргом використовують плаваючі валютні режими, але більш жорсткий контроль за рухом капіталу та накопиченням валютних резервів;

– лібералізація платежів за невидимими угодами за рахунок спрощення імпорتنих платежів [67].

І.В.Риндіна стверджує: «Світова економіка за останні десятиліття зазнала серйозних змін. Стали з'являтися високі технології в різних галузях економіки, наприклад, збільшилася роль міжнародних фінансів, які впливають на масштаб інвестування національного виробництва. Стали більш доступними міжнародні розрахунки, а також кредитні і страхові операції. Все це стало можливим завдяки інтеграції в світову фінансову систему» [68, с. 46].

На сьогоднішній день фінансовий ринок є одним з сегментів економіки, що найбільш динамічно розвивається, з великим числом учасників, диверсифікованими фінансовими інструментами, високим ступенем волатильності і різноманіттям напрямків інвестування фінансових ресурсів. Разом з тим актуалізується питання про те, наскільки ефективно функціонує фінансовий ринок і як підтримується його ліквідність на необхідному рівні [69, с. 256].

М.І. Мируна відзначив, що країною, в якій практично відсутні валютні обмеження, є Швейцарія. Уряд держави регулює, але не обмежує рух валютних цінностей через кордон. Банки проводять валютні операції відповідно до «Постанови про контроль транскордонного руху готівкової валюти» від 2009 року [70, с. 281].

Найбільша увага приділяється регулюванню режиму валютного курсу швейцарського франка, який схильний до ревальвації відносно євро (наприклад, у 2010 на 30% – 0,86 франка за 1 євро). Проте Швейцарія не прагне нагромаджувати резервну валюту, а тільки зберігати твердість з метою її продажу щоразу, коли поставатиме сумнів в інших валютах. Щоб вирішити проблему ревальвації, Національний банк Швейцарії у 2011 році встановив нижню межу обмінного курсу на рівні 1,20. Адже чим дорожчий франк, тим вищі ціни на швейцарську експортну продукцію [67].

Гонконг та Сінгапур – це країни, в яких також відсутні суттєві обмеження на валютні операції, рух капіталів, реінвестування та репатріацію дивідендів[71].

Досвід цих країн повчальний тим, що в них було проведено лібералізацію руху капіталу під впливом низки фінансових криз, а це забезпечило стабільний притік інвестицій, інноваційний характер розвитку економік та валютного ринку, стимулювало розвиток офшорного банківського сектору, що у підсумку призвело до відомого «економічного дива». Сінгапур однією з перших країн запровадив режим плаваючого курсу після розпаду Бреттон-Вудської системи та девальвації долара США й до початку 80-х років країна перейшла від прямих методів грошово-кредитного регулювання до непрямих [71].

Щодо валютних обмежень, то до 1973 року в державі діяли обмеження для резидентів на здійснення інвестицій в іноземні акції та відкриття валютних депозитів (це дозволялося лише в АСУ – азійській валютній одиниці), а нерезиденти не мали права володіти активами у сінгапурських доларах.

З 1980-х років, зі збільшенням обсягів прямих інвестицій, Сінгапур перейшов до режиму із можливістю коригування валютного курсу (Crawl-like arrangement) з метою укріплення національної валюти та стабілізації інфляції. Але фінансова криза 1997 р. знову вимусила уряд ввести обмеження: заборона надання кредитів нерезидентам на цілі, не пов'язані з економічною діяльністю та

обов'язкова конвертація кредитів в іноземну валюту, наданих нерезидентам для використання поза межами Сінгапуру [72].

Своєрідним є досвід валютного регулювання в Естонії, Чехії та інших державах п'ятого та шостого розширення ЄС, лібералізація в яких була необхідною умовою вступу до спільноти.

Першочерговим завданням країн стало зниження темпів інфляції та стабілізація курсів. Було запроваджено режим жорсткої прив'язки до долара (Литва), німецької марки (Естонія) та СПЗ (Латвія) в рамках режиму валютного комітету, але у 2000-х років через девальвацію долара, уряди країн прийняли рішення про зміну прив'язки до євро, щоб захистити національний валютний ринок від негативного впливу курсових коливань на світовому ринку [72].

Загалом валютна лібералізація в даних країнах пройшла порівняно безболісно (в межах періоду 7-10 років), що пов'язано з такими обставинами:

- успіхи країн у євроінтеграційних процесах та підтримка з боку ЄС;
- Польща, Угорщина, Чехія та Словенія, вже мали досить розвинені фінансові сектори, а також були реципієнтами великих обсягів прямих іноземних інвестицій;
- лібералізація відбувалася без криз (виняток становить Чехія – валютна криза 1997 року) [67].

Менш розвинені країни не змогли лібералізувати валютні операції в повному обсязі й усе ще зберігають валютні обмеження на торгівлю товарами, залучення інвестицій тощо, як було до прийняття нового Закону України «Про валюту та валютні операції» і в Україні.

Говорячи про регулювання обігу валюти за законодавством іноземних держав, необхідно зазначити про світову валютну систему загалом.

А.В.Демківський зазначив, що «Світова валютна система – це спільно розроблена державами світу й закріплена міжнародними угодами форма реалізації валютних відносин, що включає в себе сукупність способів, інструментів і міждержавних органів, за допомогою яких здійснюється взаємний платіжно-розрахунковий обіг у межах світового господарства» [73, с. 301].

Складовими світової валютної системи є:

- форми міжнародних засобів платежу (золото, національні валюти, міжнародні валютні одиниці – СДР, ЕКЮ, євро);
- уніфікований режим валютних паритетів та курсів;
- умови взаємної конвертованості валют;
- уніфікація правил міжнародних розрахунків;
- режим валютних ринків та ринків золота;
- міжнародні валютно-фінансові організації;
- міжнародне регулювання валютних обмежень [74, с. 64].

В.Ф.Колесніченко виділив декілька етапів їх розвитку валютної системи:

1 етап – система золотого стандарту. В період дії золотого стандарту золото оберталось у вигляді карбованих монет не лише на зовнішньому, а й на внутрішньому (поряд із розмінними паперовими грошми) ринках. Водночас система золотого стандарту мала істотні недоліки. Вона була занадто жорсткою, тобто недостатньо еластичною, дорогою, залежною від рівня коштовності монетарного товару. Її найбільшим мінусом було те, що умови функціонування золотого стандарту відчутно обмежували можливості проведення окремими державами власної валютно-грошової політики.

2 етап – Бреттон-Вудська валютна система. Упродовж тривалого періоду ефективність функціонування Бреттон-Вудської системи (золото – долар – національна валюта) забезпечувалася високим рівнем стійкості й довіри до долара, який виконував функцію міжнародної засобу платежу та резервної валюти.

3 етап – Ямайська валютна система. Формування відповідних інституційних структур і принципів функціонування Ямайської валютної системи ще не завершено. Вони постійно коригуються, наповнюються відповідно до змін у міжнародних економічних відносинах новим змістом [75, с. 176-177].

Загалом вважається, що проміжними ланками між світовими і національними валютними системами є регіональні міжнародні валютні системи.

А.В.Демківський підкреслив, що «Регіональна валютна система – це договірно-правова форма організації валютних відносин між певною групою країн. Її структурними елементами стають:

- формування регіональної міжнародної розрахункової одиниці;
- визначення спеціального режиму регулювання валютних курсів;
- утворення спільних валютних фондів;
- розвиток регіональних валютно-розрахункових установ [73, с. 176].

Найдосконалішою формою регіональних валютних відносин, як вважає В.Д.Лагутін, стала Європейська валютна система, яка переросла з 1 січня 1959 р. в Європейський валютний союз (ЄВС). Він створив Європейський центральний банк, у безготівковий оборот ввів євро, забезпечив реальне наближення показників економічного розвитку країн-учасників (Австрія, Бельгія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Ірландія, Італія, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Люксембург) [76, с. 198].

Мета створення європейської валютної системи – уможливлення міждержавного регулювання валютних відносин [75, с. 199].

На початку, до складу ЄС входили шість країн: Люксембург, Німеччина, Італія, Франція, Нідерланди та Бельгія. За 62 роки, що пройшли після 1957 р., процес інтегрування в Європі розвивається з успіхом [77, с. 19].

А.В. Верига зазначив, що Європейський валютний союз ґрунтується на трьох елементах:

- європейська валютна одиниця – євро. Це офіційна валюта 18 з 28 країн ЄС, відомих також як Єврозона, в якій проживають понад 326 млн. європейців. У готівковому обігу з 1 січня в 2002 р. Євро не є валютою Європейського Союзу, оскільки не всі країни ЄС ввели його. Всі країни – члени ЄС – мають право увійти до Єврозони, якщо задовольняють певним економічним критеріям, а для всіх нових членів ЄС перехід на євро (раніше чи пізніше) є умовою вступу до союзу;

- інтервенційний курсовий механізм – коридор коливань ринкових курсів між валютами країн Співдружності – чітко визначений. Якщо курс однієї валюти щодо іншої виходить за межі коридору, то центральні банки зацікавлених держав вживають відповідних заходів, здійснюючи примусові інтервенції на валютних ринках;

- кредитний механізм – якщо бракує коштів для здійснення валютних інтервенцій при досягненні нижньої або верхньої межі коридору коливань курсів валют, центральні банки використовують взаємну кредитну допомогу [78].

Економічна привабливість Євросоюзу для України полягає, насамперед, у можливості долучитися до високої культури ефективного ринкового господарювання і підняти на такий же рівень власну економіку. Європа являє собою один з масштабних платоспроможних та інноваційних ринків, освоїти і заповнити який намагаються багато країн світу. Інноваційність виробництва в ЄС

перевищує 75 %. Середній показник ВВП на жителя в ЄС майже у вісім разів вищий, ніж в Україні. У провідних країнах ЄС рівень економічного розвитку ще вищий [79].

А.В.Верига підкреслив, що для України дуже важливий такий аспект євроінтеграції, як реальний прогрес у проведенні реформ та модернізації, приведення умов для бізнесу та підприємництва до європейських стандартів. Цей потенціал успішно реалізували Словенія, Польща, Словаччина та країни Балтії, особливо у сфері малого та середнього бізнесу, в податковій, інвестиційній, фінансовій, бюджетній, судовій та адміністративній сферах [78].

Ф.А.Понін вважає, що «механізм інтеграції України до європейського валютного ринку включає систематизацію елементів взаємодії суб'єктів національного валютного ринку з суб'єктами регіонального та світового валютних ринків шляхом конвергенції національних валютних політик, взаємодії з європейськими валютно-фінансовими і кредитними організаціями, організації діяльності комерційних банків на міжнародному валютному ринку на принципах співпраці з європейськими валютними центрами» [80].

Отже, валютно-курсова політика України повинна передбачати поетапне пом'якшення регуляторних обмежень і поступове підвищення курсової гнучкості гривні у міру досягнення фінансової стабільності, нівелювання диспропорцій платіжного балансу, сталого розвитку валютного ринку і зростання попиту на національну валюту. Необхідною передумовою інтеграції України в Європейський валютний ринок є попередження різких коливань обмінного курсу гривні за рахунок стабілізаційних можливостей міжнародних резервів [77, с. 210]. Валютно-фінансова стратегія повинна бути спрямована на одночасне досягнення двох важливих цілей: постійного і надійного зниження темпів інфляції та досягнення макроекономічної стабільності [81].

І.В.Шамова зазначила, що аналізуючи зміни, які відбулися в макроекономічній ситуації в Україні протягом останніх років можна відзначити наявність показників валютно-фінансового потенціалу євроінтеграції України [83, с. 194].

А.М. Мороз, провівши аналіз окремих макроекономічних показників, зробив висновок, що це свідчить про невисокий рівень економічного розвитку України в цілому, значне відставання за рівнем ВВП на душу населення, відносно невелику частку країн ЄС в експорті України в порівнянні з іншими країнами-сусідами ЄС, низький рівень прямих іноземних інвестицій і значний рівень інфляції. За цими показниками Україна суттєво відстає не тільки від країн ЄС, а й від країн Центральної та Східної Європи. Кардинальна зміна якісних і кількісних показників економічного та соціального розвитку України є головною передумовою зміни економічної моделі співпраці України з ЄС [84, с. 368].

Розвинені країни світу загалом характеризуються високою ефективністю їх економічної політики. Для таких країн коливання валютного курсу є менш значимими, ніж для країн, що розвиваються. Для останніх важливим процесом є стабілізація валютного курсу.

Отже, дослідження валютних обмежень в іноземних державах показало, що процес лібералізації може бути тривалим і навіть перманентним. Наприклад, у країнах Латинської Америки він розпочався у 1970-х роках і досі не завершився через наявний ряд причин, таких як: боргові кризи, макроекономічна та політична нестабільність.

Світовий досвід показує, що лібералізація валютного регулювання є тривалим процесом, який потребує відповідного комплексу заходів з реформування фінансового та реального секторів, а також розбудови інфраструктури фінансового ринку. Процес пом'якшення регуляторних заходів має відбуватися у прив'язці не до дат та строків, а до настання певних подій чи

етапів у розвитку економіки за умов стабілізації транскордонного руху платежів і капіталів.

Інтеграція України до ЄС є необхідною умовою зростання технологічного та економічного рівня розвитку країни, підвищення інвестиційної привабливості економіки, ефективного ринкового господарювання, проведення реформ та модернізації, приведення умов для бізнесу та підприємництва до європейських стандартів.

Валютно-курсова політика України повинна передбачати поетапне пом'якшення регуляторних обмежень і поступове підвищення курсової гнучкості гривні у міру досягнення фінансової стабільності.

Валютна політика України, знаходиться на рівні країни, яка розвивається. Будь-які коливання валюти досить відчутні для держави, тому на прикладі розвинутих країн потрібно врегульовувати норми у напрямі прогнозованого валютного курсу, що забезпечить формування довіри закордонних інвесторів до залучення коштів в розвиток країни.

Валютні ринки у різних за рівнем розвитку країнах по-різному адаптуються до фінансових криз. Країни, що розвиваються, є найбільш уразливі до економічного шоку за неправильного формування валютної політики.

Практика регулювання обігу валюти в провідних країнах світу є позитивним прикладом для нашої держави, запозичення норм законодавства, введення пом'якшень для інвесторів, налагодження економічного взаємозв'язку для громадян дасть поштовх для подальшого економічного розвитку України.

ВИСНОВКИ

Еволюція доктрини регулювання обігу валюти в Україні пройшла декілька етапів реформування, від узагальненого регулювання обігу валюти до конкретно-впорядкованого регулювання валютних операцій. Економіка поступово стає на етап піднесення, проводяться реформи у різних секторах, тому залишається сподіватись на позитивні зміни, які принесуть ці реформи, у тому числі і для валютного ринку, незважаючи на постійні зміни в законодавчому регулюванні валютної політики.

України, є учасником євроінтеграційних процесів, тому формування ефективного валютного регулювання та стабілізація валютного курсу є пріоритетними напрямками.

Актуальною проблемою залишається вибір оптимального валютного курсу для країни, який би зміг забезпечити правильне функціонування національної валютної системи.

Проаналізувавши зміст поняття «регулювання обігу валюти» слід розуміти діяльність держави в особі уповноважених нею органів по застосуванню адміністративних і економічних методів впливу на учасників валютних правовідносин щодо здійснення валютної політики в державі.

Загалом досліджуючи еволюцію розвитку регулювання обігу валюти не тільки на національному, але й на світовому рівні можна твердо говорити, що суспільство перебуває у світовій фінансовій кризі. Ще й досі відбуваються докорінні зміни фінансового і економічного регулювання. Україна, в даному випадку, не виняток.

Для того, аби економічний розвиток країни був достатньо розвиненим, уряду потрібно відбудувати розвиток державного правління, змінюючи економічну політику та забезпечуючи розвиток конкурентоздатності і підвищити добробуту громадян.

Валютний ринок та його регулювання займає провідне місце в економічній політиці держави. Організацію валютного ринку України та валютної політики, згідно з чинним законодавством покладено на Національний банк України.

Валютний ринок – це система відносин з приводу організації та купівлі-продажу національних й іноземних валют для забезпечення міжнародних платежів, основними суб'єктами яких є фізичні та юридичні особи, а об'єктом не лише національна грошова одиниця, а й валютні цінності.

Валютний ринок України організовується та регулюється НБУ. Він здійснює валютні інтервенції для стабілізації курсу національної грошової одиниці, регулює механізм курсоутворення, платіжний баланс, здійснює управління золотовалютними резервами, тощо. Важлива роль у процесі регулювання валютного ринку в Україні належить механізму розроблення урядом та ефективної реалізації НБУ повноцінної валютної політики, що охоплює всі необхідні інструменти впливу на валютні відносини і є одним із найважливіших елементів у загальній системі заходів щодо підтримання макроекономічної і фінансової стабільності та стимулювання економічного зростання.

Валютний ринок – це сукупність економічних відносин щодо здійснення операцій з купівлі-продажу іноземної валюти та інших валютних цінностей за курсом, який формується на основі попиту і пропозиції.

Валютний ринок забезпечує економічні та організаційні відносини, котрі пов'язані з операціями купівлі-продажу на національному та міжнародному рівні.

Відповідно до законодавства Національний банк України визначає структуру міжбанківського валютного ринку України, перелік його учасників та порядок їх доступу на валютний ринок, порядок та умови проведення операцій з торгівлі валютними цінностями на валютному ринку.

Суб'єктами валютного ринку є учасники валютних операцій.

Об'єктом купівлі-продажу на валютному ринку є валютні цінності.

За допомогою правових засобів держава здійснює правове регулювання валютних відносин. НБУ контролює дотримання ліміту зовнішнього державного боргу, що дає змогу накопичувати, зберігати та використовувати резерви валютних цінностей.

Разом із рядом законодавчих змін в регулюванні економічними процесами зміни й зазнав валютний ринок держави, де на шляху до відкритості, прозорості, конкурентності вводяться в дію нові правила, які мають більш м'який характер регулювання.

Для забезпечення повноцінного функціонування валютного ринку, за новим чинним законодавством, створено середовище, яке повинно забезпечити приплив іноземного капіталу, подолання кризової ситуації, яка склалася за поточні роки. Для цього першочерговою метою уряду постає забезпечення подолання значного дефіциту державного бюджету і платіжного балансу.

Поняття терміну «валюта» не має єдиного визначення, законодавці порівнюють його із визначенням «валютні цінності», науковці спираються на власні дослідження та ознаки. Загалом «валюта» характеризується як грошова одиниця, що використовується як засіб розрахунку при здійсненні операції на валютних ринках на національному чи міжнародному рівні та має особливе значення для економічного розвитку тієї чи іншої країни.

Значення валюти полягає в розбудові повноцінного валютного ринку та ефективної організації валютних відносин в Україні, забезпеченні ефективного світового або міжнародного взаємозв'язку з державою.

Валюта виконує ряд функцій, як на міжнародному, так і на національному ринку країни. Сучасна наука неоднозначно встановлює кількість виконуваних валютою функцій, але більшість учених вважають, що валюта сьогодні виконує головну платіжну функцію.

Провівши аналіз функцій валюти, на нашу думку, необхідно законодавчо врегулювати конкретно значення валютного регулювання та їх функції, зокрема, для України. Таке законодавче врегулювання валюти дозволить здійснювати ефективний вплив на суспільні відносини, в даному випадку економічні, котрі будуть включати правове регулювання. Функція як категорія забезпечує певний результат, діє як механізм правового регулювання, а законодавче їх врегулювання, як наслідок, має не повну структуру для повноцінного функціонування.

Система обігу валюти пройшла декілька етапів свого формування. Розвиток валютного обігу в Україні забезпечується за допомогою державного впливу на валютні відносини з боку спеціально уповноважених органів із різним правовим статусом та повноваженнями, які складають цілісну систему.

Система валютного обігу включає регулювання на міжнародному та національному рівні, кожній з яких притаманний окремий вид дій стосовно їх регулювання. На даний час основоположним нормативно-правовим актом, котрий регулює діяльність валютного обігу є Закон України «Про валюту та валютні операції».

Форми обігу валюти здійснюються у готівковій та безготівковій формі, які собою являють платіжно-розрахункову систему.

Загалом безготівкова форма є більш поширеною формою використання валюти поряд з цим вона має ряд переваг перед готівкою, скорочуються витрати на матеріали для друку, транспортування. Він має важливе економічне значення в прискоренні обертання обігових ресурсів, скороченні кількості готівкових грошей, зниженні витрат обігу.

Валютні операції – врегульовані нормами національного та міжнародного законодавства, дії фізичних чи юридичних осіб, резидентів чи нерезидентів, які мають вольовий характер, на встановлення, зміну або припинення певних дії пов'язаних із валютою, в результаті чого виникають валютні правовідносини.

Операції з валютою за чинним законодавством України зазнали ряд важливих змін, порівняно з Декретом, який окреслював загальні положення валютних операцій. Новий закон визначає ознаки, принципи валютних операцій.

Проаналізувавши положення Закону України «Про валюту і валютні операції», можна зазначити, що здійснення ряду певних операцій стало спрощеним в кілька разів. У випадку коли економічна ситуація в Україні буде більш менш спокійною та «рівною», країна матиме ліберальний режим, це значно полегшить життя та господарську діяльність. Закон передбачає: «Дозволено все, що прямо не заборонено законом».

Таким чином, НБУ створив умови для бізнесу в Україні у напрямі руху капіталу та збільшенні росту іноземних інвестицій, що є позитивним для економічного розвитку країни.

Валютні операції - це угоди, пов'язані з купівлею-продажем валюти і платіжних документів в іноземній валюті, з використанням їх як платіжних та розрахункових засобів у міжнародних відносинах.

Зміст валютних операцій регулюється національним законодавством чи міжнародними угодами.

Загалом, нові правила передбачають зміну підходу НБУ до контролю валютних операцій із дозвільного на валютний нагляд за банківськими установами, які здійснюють валютні операції

Інтеграція України до світового співтовариства зумовлює необхідність вдосконалення функціонування її валютного ринку як механізму, який забезпечує взаємозв'язок між вітчизняної та світової фінансовою системою.

Міжнародний досвід переконливо свідчить, що економічне зростання і забезпечення ефективних умов для поліпшення соціального захисту та благополуччя населення можливе за умов ефективного розвитку валютного ринку як одного з головних елементів ринкової економіки.

Однак аналіз ситуації, яка склалася у валютній сфері, свідчить про те, що регулювання обігу валюти має ряд проблем, до істотних можна віднести:

обмежений характер взаємодії українських суб'єктів з міжнародними валютними ринками;

постійні політичні зміни і перетворення в державі;

чисельний ряд нових прийнятих нормативно-правових актів, котрі на практиці тільки починають діяти та не встигли показати себе в дії;

не повне закріплення в чинних законодавчих актах всебічного регулювання обігу валюти.

До основних напрямів поліпшення якості здійснення валютних операцій можна віднести удосконалення гнучкості політики курсоутворення, створення сприятливого інвестиційного клімату в країні, а також вдосконалення системи валютного законодавства.

Зменшення валютних резервів, збільшення кредитної заборгованості, девальвація гривні, велика інфляція – усі ці показники можуть у разі неприйняття

зазначених вище заходів призвести до дефолту національної валюти, а отже, і всієї економіки України.

Оптимізація механізмів взаємозв'язку між попитом на національну та іноземну валюту, яка має передбачати спрямування гривневих потоків насамперед у реальний сектор економіки, вагомими важелями чого мають бути інструменти фінансової політики.

Дослідження валютних обмежень у наведених державах показало, що процес лібералізації може бути тривалим і навіть перманентним. Наприклад, у країнах Латинської Америки він розпочався у 1970-х роках і досі не завершився через наявний ряд причин, таких як: боргові кризи, макроекономічна та політична нестабільність. Світовий досвід показує, що лібералізація валютного регулювання є тривалим процесом, який потребує відповідного комплексу заходів з реформування фінансового та реального секторів, а також розбудови інфраструктури фінансового ринку. Процес пом'якшення регуляторних заходів має відбуватися у прив'язці не до дат та строків, а до настання певних подій чи етапу в розвитку економіки за умов стабілізації транскордонного руху платежів і капіталів.

Інтеграція України до ЄС є необхідною умовою зростання технологічного та економічного рівня розвитку країни, підвищення інвестиційної привабливості економіки, ефективного ринкового господарювання, проведення реформ та модернізації, приведення умов для бізнесу та підприємництва до європейських стандартів.

Валютно-курсова політика України повинна передбачати поетапне пом'якшення регуляторних обмежень і поступове підвищення курсової гнучкості гривні у міру досягнення фінансової стабільності.

Валютна політика України, знаходиться на рівні країни, котра розвивається. Будь-які коливання валюти досить відчутні для держави, тому на прикладі розвинутих країн потрібно врегульовувати норми у напрямі прогнозованого валютного курсу, що забезпечить формування довіри закордонних інвесторів до залучення коштів в розвиток країни.

Валютні ринки у різних за рівнем розвитку країнах по-різному адаптуються до фінансових криз, про країни, що розвиваються є найбільш уразливі до економічного шоку за неправильного формування валютної політики.

Практика регулювання обігу валюти в провідних країнах світу є позитивним прикладом для нашої держави, запозичення норм законодавства, введення пом'якшень для інвесторів, налагодження економічного взаємозв'язку для громадян дасть поштовх для подальшого економічного розвитку країни.

Наукова новизна

Враховуючи зміни, внесені до законодавчого регулювання обігу валюти на теренах країни, доцільно буде доповнити Закон України «Про валюту та валютні операції» статтею, яка б закріплювала основні завдання та функції валютного обігу, аби уникнути дефініцій.

Передумовою ефективного удосконалення валютної системи є доопрацювання чинного закону.

Пропонуємо доповнити Закону України «Про валюту та валютні операції» статтею 2. Завдання валютного регулювання.

Валютне регулювання в Україні здійснюється відповідно до таких завдань:

Забезпечення стабільності валютної політики;

Забезпечення інвестиційної політики, спрямоване на економічний розвиток країни;

Забезпечення соціального захисту населення у сфері валютного обігу;

Захист економічних інтересів української економіки, вітчизняного товаровиробника;

Забезпечення національної та міжнародної валютної політики, шляхом регулювання державою економічних відносин.

Стаття 3. Функції валютного регулювання

До основних функції валютного регулювання відносять:

Законодавча – пов’язується з розробленням законів щодо економічних питань;

Цільова функція – визначає основні напрямки економічного розвитку країни;

Контролююча – забезпечення повноцінного контролю з боку уповноважених органів держави на економічні відносини;

Прогностична – забезпечить розвиток прогресивних процесів та усунення неефективних методів регулювання;

Соціальна – направлена на ефективне вирішення економічних питань у суспільстві;

Стабілізуюча – передбачає стимулювання економічного зростання країни;

Функція планування економіки – дасть можливість обирати пріоритетні напрямки позитивних змін динаміки економіки країни;

Розподільча – забезпечить розподіл доходів та їх ефективне використання.